

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІНГВІСТИКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач випускової кафедри

_____ Е.Лузік

« __ » _____ 2021 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «МАГІСТР»

Галузь знань: 05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність 053 «Психологія»

Освітньо-професійна програма «Практична психологія»

**Тема: «Психологічні особливості виникнення і перебігу конфліктів в
молодих сім'ях»**

Виконавець: студентка 526 групи Косенко Дар'я Олексіївна

Керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Кокарева Анжеліка Миколаївна

Нормоконтролер: _____ Михеєва Т.О.

(підпис)

КИЇВ 2021

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи «Психологічні особливості виникнення і перебігу конфліктів в молодих сім'ях»: 71 сторінка, 110 використаних джерел та літератури, 2 додатки.

Об'єкт дослідження – конфлікти в молодих сім'ях.

Предмет дослідження – психологічні особливості виникнення і перебігу конфліктів в молодих сім'ях.

Мета дослідження виявити психологічні особливості виникнення і перебігу конфліктів в молодих сім'ях.

У кваліфікаційній роботі розкрито поняття конфлікту, причини його виникнення та психотравмуючі наслідки для молоді сім'ї, зокрема: Конфлікт – це різке загострення зіткнень (суперечностей) двох і більше людей під час вирішення певної проблеми, яка правило ділової чи особистої, значимої для сторін конфлікту. Причини сімейних конфліктів є: індивідуально-психологічні, соціально-психологічні, фонові чинники, морально-психологічні. Конфлікти формують у сім'ї психотравмуючу обстановку, унаслідок чого, подружжя набуває цілий набір негативних якостей особистості.

Описано методологічні підстави дослідження конфліктів у молодій сім'ї, а саме метод глибинного інтерв'ю та експрес-опитування. Для емпіричного дослідження використовувався Тест СОМО.

Практичне значення роботи полягає в тому, що результати проведеного дослідження вказують на ефективність розробленої програми пов'язаної з проблемою профілактики подружніх конфліктів у молодій сім'ї. Це дає можливість припускати, що його можна використовувати на практиці в діяльності психолога.

КОНФЛІКТ, МОЛОДА СІМ'Я, ПОДРУЖЖЯ, КОНФЛІКТНА СИТУАЦІЯ, ПСИХОТРАВМУЮЧИЙ НАСЛІДОК.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНФЛІКТІВ В МОЛОДИХ СІМ'ЯХ	9
1.1. Поняття конфлікту, типи конфліктів	9
1.2. Причини конфліктів у молодих сім'ях	14
1.3. Психотравмуючі наслідки подружнього конфлікту	20
Висновки до першого розділу	24
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОНФЛІКТІВ У МОЛОДИХ СІМ'ЯХ	
2.1. Методологічні підстави дослідження	26
2.2. Заходи з психологічної підтримки молодим сім'ям у період пандемії COVID-19	28
2.3. Аналіз експрес-опитування молодих сімей про соціальну допомогу	30
Висновки до другого розділу	39
РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИЧИН ВИНИКНЕННЯ КОНФЛІКТІВ У МОЛОДИХ СІМ'ЯХ	41
3.1. Результати емпіричних досліджень	41
3.2. Практичні рекомендації, спрямовані на запобігання конфліктів та ефективну поведінку в конфліктних ситуаціях	47
3.3. Розробка корекційної програми по вирішенню конфліктних ситуацій	50
Висновки до третього розділу	58
ВИСНОВКИ	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	63
ДОДАТКИ	73

ВСТУП

Актуальність теми. Шлюбно-сімейні відносини в суспільстві - це дуже важлива сфера існування, як окремих індивідів, так і держави в цілому. Проблема конфліктності в молодій сім'ї має особливу значимість. За статистикою на сьогоднішній день більша кількість розлучень припадає на сім'ю, яка прожила менше 3 років. Саме це змушує дослідників приділяти особливу увагу молодим сім'ям.

Сім'я необхідна людині для продовження роду і життєзабезпечення, передачі свого культурно-історичного досвіду. Молода сім'я є однією з найбільш вразливих груп суспільства. Відбувається розшарування сімей за рівнем доходів, змінюється характер подружніх відносин, загальноприйняті норми поведінки, характер подружніх відносин, взаємини кількох поколінь у сім'ї, ставлення до освіти. На першому (початковому) етапі спільного сімейного життя подружжя відбувається процес перетворення офіційно проголошеної шлюбної спілки на справжню сімейну одиницю. Цей період досить складний. У цей час відбувається складання спільних потреб, інтересів, смаків, поглядів тощо.

Проблема конфліктності в молодій сім'ї має особливе значення. За статистикою на сьогоднішній день більша кількість розлучень припадає на сім'ю, яка прожила менше 3 років. Саме це змушує дослідників приділяти особливу увагу молодим сім'ям.

Сім'я необхідна людині для продовження роду та життєзабезпечення, передачі свого культурно-історичного досвіду. Молода сім'я є однією з найуразливіших груп суспільства. На першому (початковому) етапі спільного сімейного життя подружжя відбувається процес перетворення офіційно проголошеного шлюбного союзу на справжню сімейну одиницю. Цей період досить складний. У цей час відбувається складання спільних потреб, інтересів, смаків, поглядів та ін.

Початковий етап шлюбу – це час вирішення загальних проблем:

1. Розподіл обов'язків (поділ праці);
2. Вирішення житлового питання;
3. Деформування особистості;

4.Вирішення фінансових, господарських питань та ін.

Як відомо, цей період шлюбу найскладніший, адже сім'ї, як такої, ще не склалося і є ймовірність, що й не складеться. Багато сімей розпадаються саме в цей період часу. Щоб знайти найкраще вирішення таких проблем, необхідно знати, як розвиваються такі конфлікти. Необхідно знати, що таке подружні конфлікти і як люди мають дійти згоди, щоб виробити правильну лінію поведінки у подібних конфліктних ситуаціях.

Сімейні конфлікти дуже поширені, що свідчить про наявність дисгармонії в подружніх стосунках. Сьогодні особливо актуальна для науки проблема виявлення характеру, форм конфліктів, причин, тому що в період трансформації суспільства збільшилася кількість розлучень, особливо серед молодих сімей.

В умовах пандемії COVID-19 молоді сім'ї, як одна з найбільш незахищених і незахищених категорій громадян, зазнали серйозних труднощів. Від даної категорії громадян, від їх благополуччя і від того, який підхід до вирішення їх проблем буде підібраний, залежить майбутнє суспільства. Крім того, сім'я є базовим осередком суспільства, вона потребує уваги та підтримки з боку суспільства, що також говорить про актуальність роботи.

Психологічні проблеми сім'ї на її початковому етапі розглядається в роботах Г. Бевз, Т. Буленко, І. Ващенко Т. Говорун, С. Дворяк, Е. Ейдемільер, З. Кісарчук, Г. Кочарян, О. Кочарян, Б. Херсонський, В. Юстицькіс та інших авторів. У період подружнього життя і спільного проживання, молоді люди стикаються з численними проблемами і труднощами, які вони не здатні, а іноді і некомпетентні самотійно вирішити. До таких належать: слабе матеріально-економічне становище, необхідність у житлі та його важкодоступність, проблеми життєвого і професійного самовизначення, кризовий період переходу до дорослого життя, відсутність системи ціннісних орієнтацій, подружні конфлікти і труднощі пов'язані з батьківством, а також медичні проблеми.

У період пандемії коронавірусу ці проблеми набули ще більш згубного характеру. У таких випадках молодій родині просто необхідна допомога кваліфікованого фахівця. Тому в сучасних умовах розвитку суспільства проблема

становлення молодій сім'ї з кожним днем набуває все більшої актуальності, а роль соціального працівника у збереженні сім'ї та наданні їй необхідної допомоги постійно зростає. Актуальність теми роботи пов'язана зі значним поширенням досліджуваного явища і полягає в необхідності розробки рекомендацій щодо вдосконалення роботи в розглянутій області.

Мета дослідження виявити психологічні особливості виникнення і перебігу конфліктів в молодих сім'ях.

Відповідно до поставленої мети необхідно виділити наступні **завдання**:

1) здійснити теоретичний аналіз проблеми виникнення і перебігу конфліктів у сучасній молодій сім'ї.

2) провести емпіричне дослідження факторів, які впливають на виникнення конфліктів.

3) на основі результатів констатувального етапу експерименту розробити та зреалізувати психокорекційну програму по вирішенню конфліктних ситуацій у молодих сім'ях.

4) здійснити аналіз ефективності впровадженої психокорекційної програми по вирішенню конфліктних ситуацій.

5) надати практичні рекомендації, спрямовані на запобігання конфліктних ситуацій у молодих сім'ях.

Об'єкт дослідження – конфлікти в молодих сім'ях.

Предмет дослідження – психологічні особливості виникнення і перебігу конфліктів в молодих сім'ях.

Гіпотеза дослідження: важливими причинами конфліктів у молодих сім'ях може служити міждисгармонія міжособистісних відносин, яка проявляється в напруженості, відчуженості, агресивності та конфліктності між подружжям.

Емпіричне дослідження проводилося на базі вибірки з тридцяти чоловік. Брали участь п'ятнадцять подружніх пар віком від 22 до 30 років.

Для досягнення мети та вирішення завдань роботи були використані наступні **методи**:

1. Теоретичні - аналіз літератури з проблеми дослідження, аналіз нормативно-правових документів;

• **Методики дослідження:**

1. Шкала любові та симпатії (автором методики є Зік Рубін, модифікація виконана Л. Я. Гоз-Маном і Ю. Є. Алешиной (1985)).

2. Опитувальник рольових очікувань і домагань у шлюбі (РОД) (А. Н. Волкової (Волкова А. Н., Трапезнікова Т. М., 1985)).

3. Методика на виявлення емоційного дисбалансу в емоційних стосунках (за Д. Деліс)

4. Опитувальник РЕА (РОЗУМІННЯ, ЕМОЦІЙНЕ ТЯЖІННЯ, АВТОРИТЕТ). (А. Н. Волкова).

5. Опитувальник реакцій подружжя на конфлікт. (Кочарян Г. С., Кочарян А.С., 1994).

6. Характер взаємодії подружжя в конфліктній ситуації (Альошина Ю. Є. та ін, 1987).

2. Емпіричні - метод експертного інтерв'ю, метод глибинного інтерв'ю з представниками молодих сімей, експрес-опитування представників молодих сімей.

Теоретична значимість роботи полягає в розширенні уявлень про проблему профілактики подружніх конфліктів у молодій сім'ї.

Практичне значення отриманих результатів: результати проведеного дослідження вказують на ефективність розробленої програми пов'язаної з проблемою профілактики подружніх конфліктів у молодій сім'ї. Це дає можливість припускати, що його можна використовувати на практиці в діяльності психолога.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що:

- визначено комплекс основних причин виникнення конфліктів в молодих сім'ях;

- проведено аналіз психологічної підтримки молодих сімей в період пандемії COVID-19;

- розроблено корекційну програму по вирішенню та запобіганню конфліктним ситуаціям в молодих сім'ях.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи: Дослідження складається зі вступу, трьох розділів, які вміщують дев'ять підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНФЛІКТІВ В МОЛОДИХ СІМ'ЯХ

1.1. Поняття конфлікту, типи конфліктів

Конфлікт – це різке загострення зіткнень (суперечностей) двох і більше людей під час вирішення певної проблеми, яка правило ділової чи особистої, значимої для сторін конфлікту. Конфлікт - це соціальне явище, закладене природою життя.

У сімейному житті конфліктів не уникнути, і тому він має розглядатися як природний процес, що відбувається у людському житті. Не варто його побоюватися, він не завжди веде до руйнування, і це цілком природне явище людської взаємодії [91, с. 55].

У психології конфлікт сприймається як взаємно негативний психічний стан двох чи більше людей, характеризується несумісністю поглядів, потреб, інтересів і викликає негативне ставлення людей одне до одного. Конфлікти бувають різних видів:

- Відкритий (сварки, скандали, бійки тощо).
- Прихований (внутрішнє невдоволення), але його вплив на подружні відносини не менш відчутний, ніж відкритого.

Таблиця 1.1.

Характеристика відкритих та прихованих конфліктів

Тип	Форма	Показники
Відкриті конфлікти	Сварки, скандали, бійки та інше	Відкрита розмова в підкреслено коректній формі; взаємні словесні образи; демонстративні дії (грюкання дверей, биття посуду, стукання кулаком по столу), образа фізичними діями та ін.

Приховані конфлікти	Внутрішнє незадоволення	Демонстративне мовчання: різкий жест або погляд, що говорить про незгоду: бойкот взаємодії у якійсь сфері сімейної життя; підкреслена холодність у відносинах
---------------------	-------------------------	---

Особливість сімейних конфліктів у тому, що психічний стан подружжя може перетворитися на стресовий, що може спотворювати людську психіку. Негативні переживання у духовному світі людини загострюються, у процесі чого в людини виникає стан порожнечі і все здається байдужим. Це сімейні конфлікти, які є однією з найпоширеніших форм конфліктів.

Унікальність сімейних відносин визначає не лише специфіку виникнення та перебігу конфліктів у сім'ї, а й особливий вплив на психічне та соціальне здоров'я всіх її членів [3, с. 46].

Сімейний конфлікт – це протистояння між членами сім'ї на основі зіткнення протилежних мотивів та поглядів.

В. В. Турбан визначає сімейні конфлікти, як загострення міжособистісних відносин у сімейній групі, коли позиції, цілі, відносини сторін стають несумісними, взаємовиключними або сприймаються як такі. У разі розбіжності, вона носить суб'єктивний характер, немає об'єктивної несумісності і, отже, можна відновити сімейний баланс різних стадіях розвитку сім'ї [90, с. 444].

Найбільш істотна значущість конфлікту в період формування сім'ї, коли подружжя тільки починає адаптуватися одне до одного. Безпосередньо на цьому етапі важливо виявити шляхи та засоби врегулювання конфліктних ситуацій.

На початковій стадії розвитку сім'ї відбувається формування сімейної мікрокультури, важливу роль відіграє функція дозвілля. З народженням дітей у сім'ї виникають нові труднощі, які необхідно вирішувати, особливе значення має фінансова та освітня функція. На етапі дорослішання дітей та подружжя в сім'ї, розбіжність має різний ґрунт.

У психології визначають основні види конфліктів. Виникають конфлікти, пов'язані з невмінням чи ухиленням подружжя виконувати свої рольові функції. Для щасливого життя кожен із подружжя повинен жертвувати частиною своїх благ і витратити значну частину свого часу, щоб сформувати та підтримувати сімейне вогнище [97, с. 71].

На початковому періоді сімейного життя настає важкий період для формування єдиних потреб, інтересів, звичок, смаків, поглядів. Далеко не кожна пара здатна витримати випробування повсякденного сімейного життя.

Міцність шлюбу залежить багато в чому від того, наскільки молоде подружжя в період формування свого осередку суспільства зуміє адаптуватися, освоїти нові ролі, створити атмосферу взаєморозуміння та поваги.

Деякі з конфліктів пов'язані з нездатністю або небажанням подружжя пристосуватися до мінливих умов життя, а деякі з відсутністю об'єктивних можливостей для такої адаптації [96, с. 145].

Причини конфліктів у сім'ї часто залежать не лише від подружжя, а й від показників соціального оточення сім'ї.

Потенційною зоною конфліктності у сучасних молодих сім'ях є обумовлена невизначеністю соціальних ролей проблема розподілу обов'язків та ієрархія відносин. Традиційна патріархальна модель сім'ї, що передбачає верховенство чоловіка в сім'ї, заснована на виконанні функції годувальника, та зосередженості дружини головним чином на виконанні сімейних обов'язків та вихованні дітей, у сучасних суспільствах не може бути втілена повною мірою. Дружина, що працює, нерідко вносить до сімейного бюджету вклад, цілком порівнянний із вкладом чоловіка, а іноді і перевищує його. У таких умовах головна позиція чоловіка опиняється під питанням, а також виникає необхідність більшої залученості чоловіка до виконання господарських обов'язків та виховання дітей. Тому сучасним сім'ям природно схиляння до егалітаризму у відносинах та розподілі обов'язків. Але навіть якщо подружжя визнає цінність егалітарних відносин, питання про розподіл обов'язків нерідко супроводжуються суперечками, оскільки не існує однозначних норм, що визначають поведінку кожного чоловіка. Такі проблеми переважно властиві саме

молодим сім'ям, оскільки налагодження стійкої системи внутрішньосімейних відносин потребує часу.

Інший аспект проблеми проявляється тоді, коли подружжя виходить із різних моделей сімейних відносин. Традиційні уявлення про верховенство чоловіка в сім'ї зберігають свій вплив у сучасному українському суспільстві. Тому досить поширені ситуації, коли від працюючої дружини чекають на визнання домінування чоловіка, що не зовсім доцільно. Така ситуація здатна породжувати конфлікти [107, с. 32].

Установки молодих людей по відношенню до сімейної моделі суперечливі. Як свідчить дослідження В. В. Тихомирової, молоді люди заявляють про свою прихильність до егалітарної моделі, побудованої на відносинах партнерства та взаєморозуміння, але в реальності багато хто з них слідує моделі патріархально-традиційній. Серед тих, хто дотримується моделей патріархальної сім'ї, В. В. Тихомирова виділила сім'ї підприємців, студентів та безробітних (13,7%), тоді як до матріархального типу віднесли себе 12,3% респондентів; егалітарному типу сім'ї віддали перевагу 74% молодого подружжя [86, с. 27].

Слід зауважити, що егалітарний тип сімейних відносин досить непростий, особливо для суспільства, що пройшов тривалий шлях становлення та утвердження авторитаризму як типу соціальних, політичних та сімейних (як відображення вище вказаних) відносин. Іншими словами, у суспільстві, побудованому на цінностях та нормах авторитаризму, відсутня культура егалітарних сімейних відносин, а їх перевага не дає підстав для їх реалізації в сімейній практиці, що і призводить до конфліктів та розбіжностей у сім'ї, що не має у своїй основі стійкої моделі сімейних відносин.

В основі сімейних конфліктів лежить неадекватність сприйняття, незрілі відносини взаємозалежності – відносини, які служать для зміцнення та задоволення невротичних потреб у домінуванні, захисті, опіці та суперництві.

Основні етапи конфлікту:

1. Виникнення та формування конфліктної ситуації;
2. Розуміння конфліктної ситуації хоча б одним із учасників соціальної взаємодії та емоційне переживання даного факту;

3. Початок відкритої конфліктної взаємодії;
4. Формування відкритого конфлікту [73, с. 28].

За рівнем гостроти протиріч, що виникають, конфлікти можуть бути поділені на такі типи:

- невдоволення;
- суперечність;
- протиріччя;
- сварка;
- розбрат;
- сутичка;
- сварка;
- скандал;
- ворожнеча;
- війна.

Відповідно до проблемно-діяльної ознаки можна виділити, такі типи конфліктів:

- педагогічні;
- творчі;
- подружні;
- економічні;
- політичні;
- управлінські [25, с. 13].

Узагальнюючи вищесказане, можна дійти висновку, що:

1. Конфлікт є взаємним негативним психічним станом двох і більше учасників.

Характеризується: ворожістю та відчуженістю.

2. Причини несумісності сторін конфлікту: відмінність ідей, потреб та інтересів.

3. Конфлікти поділяються відповідно до рівня гостроти протиріч, по проблемно-діяльним ознакам, якою мірою людина залучена у конфлікт і т.п.

4. У основі конфлікту, зазвичай, лежить певна складність проблеми подружжя. Найбільш важлива роль конфлікту початковий період існування сім'ї. Це особливий момент, коли пара починає адаптуватись один до одного.

5. Конфліктні ситуації в сім'ї істотно послаблюють імунітет. Жінки, які конфліктують зі своїм партнером, більш схильні до інфекцій. Стосовно чоловіків конфліктні ситуації також залишаються непоміченими. Дослідження показують, що чоловіки, що живуть у сім'ї, де конфлікти присутні постійно, помирають від серцевих захворювань у 3,5 рази частіше, ніж чоловіки з благополучних сімей.

1.2. Причини конфліктів у молодих сім'ях

Молода сім'я - це подружня пара, з дітьми або без них, перший шлюб, тривалість цієї сім'ї до 5 років, вік подружжя не старше 30 років. В останні роки кількість таких сімей зростає, а переважаючий вік подружжя 21-24 роки.

Розбіжності у молодого подружжя можуть бути зовсім з різних питань, починаючи з того, де і як провести вихідні або відпустку, і закінчуючи тим, до якого ВНЗ вступати їх сину чи дочці [9, с. 221].

Т. Ф. Алексеєнко, говорячи про проблеми перших років подружнього життя, вказує, що перші рік-два спільного життя - це час формування індивідуальних стереотипів спілкування, узгодження систем цінностей, вироблення спільної поведінкової лінії. У цей період відбуваються: взаємне пристосування подружжя, пошук такого типу взаємин, які задовольняють обох. Для молодої сім'ї до народження дітей найбільш характерні труднощі вироблення свого сімейного укладу, розчарування один в одному як результат глибшого впізнавання, конфлікти з приводу розподілу функцій, проблеми у стосунках із родичами, матеріальні та економічні проблеми [2, с. 318].

Конфлікт, найчастіше, породжується не однією, а цілою низкою причин, серед яких можна виділити основні причини сімейних конфліктів, що виникають:

- через помилки в розподілі сімейного бюджету, що призводить до розбіжностей;

- через незадоволену потребу в цінності та важливості свого "Я", зазіхання на гідність іншого;

- через різні потреби у відпочинку та дозвіллі;

- через незадоволену потребу одного або обох з подружжя у позитивних емоціях;

- сексуальна незадоволеність одного або обох з подружжя;

- на підставі пристрасті одного з подружжя до алкоголю, наркотиків, азартних ігор;

- через незадоволення потреб подружжя в їжі, одязі, благоустрою житла, а також цінності особистих потреб одного з подружжя [33, с. 19].

Порушення інформаційних процесів у сім'ї включають наявність комунікативних труднощів та комунікаційного бар'єру. Комунікаційний бар'єр - це психологічна перешкода, через яку передача інформації між подружжям утруднена [95, с. 90]. Розвиток проблеми спілкування - це сукупність процесів, що виникають під впливом комунікаційної проблеми та призводять до психотравмуючих ситуацій в сім'ї. Звичайно, дана класифікація ніяк не охоплює все різноманіття подружніх конфліктів, але дозволяє систематизувати основні з них [52, с. 148].

Якщо говорити докладніше, то причинами сімейних конфліктів є широкий спектр обставин, зокрема:

- індивідуально-психологічні (відмінності у здоров'я, сексуальні та психологічні розлади);

- соціально-психологічні (міжрелігійні конфлікти, пов'язані з регулюванням та розподілом сімейного бюджету);

- фонові чинники (соціально-політичні та соціально-економічні, що впливають на ціннісні відмінності подружжя, рівень життя сім'ї, її фінансове становище);

- морально-психологічні (випадки зради, брехні, подвійних стандартів) [28, с. 60].

Є підстави вважати, що проблема сім'ї - це ситуація, в якій сім'ї необхідно прийняти рішення, і це рішення стикається зі значними труднощами для подружжя.

Молоде подружжя, як правило, драматизує спірні ситуації і думає, що вирішити такі проблеми може тільки розлучення [82, с. 311].

Конфліктний шлюб – це такий подружній союз, в якому між подружжям спостерігаються регулярні сварки, їхні інтереси, потреби, цілі не збігаються. І, як наслідок, постійні конфлікти породжують тривалі та досить сильні емоційні стани. У 80-85% сімей спостерігаються конфлікти [63, с. 73].

Залежно від таких критеріїв, як частота, глибина та гострота конфлікту в сім'ї, сім'ї діляться на:

- конфліктні;
- невротичні;
- проблемні;
- кризові.

За типами сім'ї поділяються на такі групи:

- Кризова сім'я. Характеризуються гострим характером протистояння інтересів та потреб подружжя, до того ж захоплює важливі галузі життєдіяльності сім'ї. Позиції подружжя стосовно один одного: непримиренні, ворожі позиції. Вони не йдуть на жодні компроміси [50, с. 18]. Кризові сім'ї це всі ті, що розлучаються або ж живуть на межі розпаду.

- Конфліктна сім'я. Подружжя має постійні області, де їх інтереси стикаються. Наслідок зіткнень: сильні та тривалі негативні емоційні стани [102, с. 315]. Але, незважаючи на це, шлюб може зберегтися за допомогою інших факторів. Таке подружжя може поступатися та йти на компроміси у вирішенні конфліктів.

- Проблемна сім'я. Для такої сім'ї характерна наявність: тривалих проблем, які можуть завдати відчутного удару стійкості шлюбного союзу. Наприклад, невирішене житлове питання, тривала хвороба одного з подружжя, відсутність фінансових коштів та низку інших проблем. У проблемних сім'ях ймовірно загострення взаємовідносин, поява психічних розладів в одного або обох з подружжя [45, с. 389].

- Невротична сім'я. Основна роль такої сім'ї належить не на спадкових порушеннях у психіці подружжя, а накопиченні впливу психологічних труднощів, із якими зустрічається сім'я на своєму життєвому шляху. У подружжя спостерігаються:

розлад сну, підвищена тривожність, підвищена агресивність, емоції з цього приводу та ін. [6, с. 72].

Форми конфліктної поведінки подружжя:

- відкрита форма (сварка, скандал);
- прихована форма (внутрішнє невдоволення).

Дослідники стверджують, що є певна залежність між конфліктами та особами конфліктуючих [80, с. 296]. Існують люди, яким подобаються конфлікти, вони відчують ворожнечу позитивні емоції. І є, навпаки, люди, які сприймають конфлікти дуже болісно і намагаються їх уникати.

Риси характеру, які можуть загострити конфлікт:

- агресивність;
- вередливість;
- запальність;
- уразливість та ін.

Причиною конфлікту, як правило, є певна складна для подружжя проблема [34, с. 66].

Найбільш значуща роль конфлікту в початковий період існування сім'ї. Це особливий момент, коли подружжя тільки починає адаптуватися один до одного. На даному етапі дуже важливо виявити причини конфліктів, а також знайти способи та шляхи їх можливого вирішення [84, с. 106].

Розглянемо класифікацію причин подружніх конфліктів.

Однією з найпоширеніших проблем подружніх конфліктів є егоїстичність одного або обох подружжя. Егоїзм – один із найголовніших ворогів щасливого подружнього життя. Якщо в парі обоє є егоїстами, то таку спілку називають міщанською сім'єю. Інша проблема – небажання подружжя поступатися один одному, шукати компроміс. Мабуть, це основна перешкода до згоди та сімейної гармонії. Слід зазначити, що йти на поступки зобов'язані обоє, а не один [5, с. 12].

Ми звертаємо увагу на те, що основною причиною розпаду шлюбного союзу може бути заздрість до матеріального забезпечення. Будь-яка конфліктна ситуація

супроводжується сварками. Усі сварки накладають на стосунки свій відбиток. Сварка роздмухується: - різкими словами, докорами, звинуваченнями.

За багаторічні дослідження фахівці вивели стратегії ведення сімейної суперечки:

- Ведення культурної суперечки – це вирішення проблеми.
- Повага партнера.
- Мирне завершення конфліктної ситуації.

Дані численних соціологічних опитувань дають можливість зробити висновок про найзагальніші кризові моменти перших років подружнього життя. Вони, як з'ясувалося, схожі в більшості молодих сімей.

Сімейна атмосфера формується з наступних компонентів:

- атмосфера сім'ї (психологічний клімат сім'ї, джерело радості чи неприємностей);
- характер взаємовідносин у сім'ї (демократичний, авторитарний, тоталітарний тощо);
- єдиний стиль подружжя (взаємоповага, підтримка);
- характер подружжя (доброзичливий, дратівливий).

Дослідники заявляють, що атмосферу подружнього конфлікту можна відчутти лише у разі, якщо ти потрапляєш у цю сім'ю. Зовнішні ознаки конфліктів у ній: затисненість, незграбність рухів, люди починають сутулитися, погляд опущений у підлогу та ін. Вчені досі не можуть знайти грань, яка поділяє романтичну закоханість від «подружньої війни» [93, с. 112].

Один із наслідків подружніх конфліктів – розірвання шлюбу. Розлучення завжди були, є і будуть. Це неминуче. Важко знайти подружню пару, яка не думала про розлучення хоча б один раз за весь період спільного життя.

Фактори, що впливають на зростання розлучень:

- погане розуміння партнера та нетерпимість щодо його поведінки та потреб;
- сексуальна несумісність;
- небажання переносити проблеми;
- надмірна авторитетність одного з партнерів;

- низька здатність до соціальної адаптації [11, с. 38].

Таким чином, основними факторами конфліктів у молодих сім'ях є недотримання етики подружніх відносин (зрада, ревності), наявність особистісних недоліків або негативних якостей в одного або обох з подружжя, біологічна несумісність, неправильні взаємини подружжя (одного з них) з оточуючими людьми, родичами, несумісність інтересів та потреб.

Таким чином, чи не головною передумовою конфліктів у сучасних сім'ях, у тому числі молодих, можна назвати аномію - ситуацію невизначеності соціальних і цінностей, відсутність чіткої нормативної регуляції сімейного життя. Чи ця передумова може бути подолана у майбутньому. Навпаки, індивідуалізація стилів життя та розширення меж допустимої поведінки призводить до подальших трансформацій норм та зростання їх невизначеності.

Проте культурна аномія є причиною конфліктів у сім'ї. Велику роль у цих конфліктах грають економічні причини, обмеженість ресурсів молодих сімей. Ця проблема стає більш гострішою, чим до менш забезпеченого соціального прошарку належить молода сім'я.

Молоді сім'ї, що належать до середнього та вищого класу, можуть використовувати ресурси батьківських сімей, що спрощує їх адаптацію на початковій стадії сімейного життя, але молоде подружжя - вихідці з малоресурсних сімей такої підтримки практично позбавлені, що створює ризик деадаптації молоді сім'ї і може бути причиною її розпаду у майбутньому [12, с. 77].

Економічні проблеми часто спричиняють розлучення. Причинами, як такими, названо невирішеність житлового питання і низькі доходи. Саме матеріальне неблагополуччя стає основним фактором розлучень у молодих сім'ях, також домінує фактор – відсутність розуміння між подружжям.

Отже, цілком очевидно, що погіршення економічної ситуації в суспільстві, падіння рівня життя, складність з працевлаштуванням здатні створити додаткові труднощі для українських молодих сімей, в кризових ситуаціях функціонування соціуму, які потребують особливої соціальної підтримки в перші роки сімейного життя.

Таким чином, підводячи підсумком, слід зазначити, що при всьому різноманітті причин конфліктів і розлучень у сучасних молодих сім'ях, існує низка загальних культурних та соціально-економічних передумов, що створюють ґрунт для майбутньої напруженості в сімейних відносинах тих, хто ледь ступив на цей складний шлях.

До цих передумов слід віднести, перш за все, невизначеність цінностей і норм, що лежать в основі регулювання норм сімейної поведінки та сімейних відносин, відсутність сімейної культури як системи знання та розуміння сутності сімейних відносин, а також соціально-економічну ситуацію в суспільстві в цілому та специфіку соціально-економічного стану окремих соціальних верств та груп [12, с. 77].

Стабілізація сімейних відносин у суспільстві через зміцнення молодого сім'ї та зниження її конфліктогенного потенціалу можливе лише через подолання соціокультурних передумов та пов'язаних з нерозвиненістю у суспільстві культурних основ сімейного життя.

Соціальна підтримка молодих сімей з боку держави необхідна, особливо в умовах неблагополучного формату розвитку соціально-економічної сфери, але вона не матиме особливого ефекту поза реалізацією заходів у сфері формування культури сімейних відносин як основи стабільної та щасливої сім'ї, незалежно від викликів та загроз навколишньої реальності.

1.3. Психотравмуючі наслідки подружнього конфлікту

Конфлікти формують у сім'ї психотравмуючу обстановку, унаслідок чого, подружжя набуває цілий набір негативних якостей особистості. У так званій конфліктній сім'ї закріплюється негативна навичка спілкування, втрачається віра в можливість існування ніжних взаємин між подружжям, і часто виникають психологічні травми.

Психологічні травми виявляються у формі переживань:

- Стан повної сімейної незадоволеності;
- Сімейна тривога;

- Нервово-психічна напруга;
- Почуття провини [78, с. 229].

Стан повної сімейної незадоволеності є наслідком конфліктних ситуацій. Для таких конфліктних ситуацій властивий прояв помітної розбіжності між двома аспектами: Перший аспект очікування індивіда стосовно сім'ї, другий аспект – дійсне життя [24, с. 312].

Форми вираження стану повного сімейного невдоволення:

- Відсутність радості;
- Нудьга;
- Безбарвне життя;
- Скарги оточуючим на проблеми сімейного життя;
- Ностальгічні спогади про час до шлюбу;
- Емоційні зриви;
- Істерики [76, с. 4].

Проявом сімейної тривоги є великий сімейний конфлікт. Основне - психотравмуючі переживання, нервово-психічна напруга. Причини нервово-психічної напруги:

- Створення для партнера ситуації постійного психологічного тиску, важкого чи навіть безнадійного становища;
 - Створення для партнера перешкод для прояву важливих йому почуттів, задоволення потреб;
 - Створення умови постійного внутрішнього конфлікту в чоловіка.
- Проявляється у таких формах: люди стають дратівливими; вони перебувають у поганому настрої; у них часто спостерігається порушення сну; можливі напади люті. Стан провини залежить від індивідуальних особливостей партнера. Людина почувається: перешкодою для оточуючих; винуватцем будь-якого конфлікту, сварок та невдач [67, с. 99];
- Сприйняття відносин інших членів сім'ї до себе як звинувачуючих, докоряючих, незважаючи на те, що насправді вони не є такими.

М. П. Лукашевич описує можливі позитивні результати конфліктів:

1. Хтось із подружжя щось дізнався чи зрозумів.

2. Напруга знизилася за рахунок того, що з'явилися скарги, претензії, емоції відпустили, роздратування знизилося.

3. Конфлікт призвів до більшого порозуміння та зближення, партнери стали почуватися більш залежними один від одного та правильно оцінювати один одного.

4. Внаслідок конфлікту було виявлено вирішення проблеми, сторони пішли на взаємні поступки, проаналізували та обговорили подальші дії [56, с. 69].

Перетворюючи конфлікт із руйнівного на продуктивний, подружжя не тільки залагоджує розбіжності та причини, що призвели до нього, а й виводять свої відносини на новий рівень: взаємодовіра між подружжям зростає, вони стають ближчими духовно і краще розуміють одне одного. Одним словом, подружня пара набуває безцінного досвіду, який вкрай важливий у їхньому майбутньому сімейному житті [35, с. 97].

Під вирішенням конфлікту розуміється процес пошуку розв'язання проблеми, яке влаштувало б усіх учасників конфлікту. Існують два види вирішення конфлікту:

- Повне вирішення конфлікту;
- Неповне вирішення конфлікту.

Повне вирішення конфлікту відбувається у разі, якщо усунуто:

- всі причини конфліктної ситуації;
- об'єкт конфлікту.

У разі неповного вирішення конфлікту – усуваються не всі причини його появи. Неповне вирішення конфлікту – це стадія шляху до повного вирішення конфліктної ситуації [62, с. 119].

Технологія вирішення подружніх конфліктів різноманітна. Структура техніки: взаємопов'язані дії, що становлять певні стандарти поведінки, які у свою чергу дають можливість уникнути конфліктних ситуацій, а також вирішити їх [37, с. 12].

Перша дія, яка формує передумову вирішення конфліктної ситуації - здатність визначити справжні причини конфлікту. Тут слід брати до уваги те, що справжня причина конфлікту часом завуальована.

Завдання сторін конфлікту – знайти справжню причину. Безперечно, без певного знання психології своєї другої половинки це зробити буде дуже важко. У тому випадку, якщо причина конфлікту між подружжям виявлена правильно, то стає зрозумілішою і сама конфліктна ситуація. Це допоможе у свою чергу знайти способи вирішення конфлікту [17, с. 33].

Аналіз ситуації «назріваючого» конфлікту дає можливість спрямувати сімейний конфлікт у конструктивне русло, і навіть знайти способи та шляхи його вирішення, і навіть взагалі запобігти його виникненню [31, с. 316].

Вміння особистості дотримуватися принципів соціальної дистанції – це дуже надійний спосіб запобігання подружнім, та й не лише конфліктам. Соціальна дистанція відбиває:

- соціально-психологічну сумісність людей;
- близькість людей;
- віддаленість людей [38, с. 54].

Все це сприяє встановленню контакту між людьми та запобіганню багатьом конфліктам. Інший не менш популярний метод уникнення сімейних конфліктів - це дотримання правила різноманітності. Різноманітність інтересів молодого подружжя допоможе знайти збіги між їхніми захопленнями. Чим більше збігів – тим більший ресурс співпраці. А значить менша ймовірність конфлікту між подружжям [1, с. 14].

У тому випадку, якщо інтереси, які пов'язують подружжя, досить вузькі, то у них велика база передбачуваних конфліктів. Отже, запобігти подружнім конфліктам допоможе збережена психологічна незалежність подружжя один від одного. Для цього необхідно постійно коригувати відносини, знаходити виходи із різних тупикових ситуацій [1, с. 21].

Є й інший спосіб вирішення подружніх конфліктів – це ухиляння від конфліктної ситуації. Але він не завжди ефективний.

Третій спосіб – згладжування конфлікту. Дейл Корнегі стверджує, що з допомогою згладжування конфлікту його можна нейтралізувати. Партнери повинні вміти співпрацювати один з одним.

Таким чином, конфлікт – взаємний негативний психічний стан двох або більше людей, що характеризується ворожістю, відчуженістю, негативізмом у взаємовідносинах, викликане несумісністю їхніх поглядів, інтересів чи потреб.

Конфлікти діляться за ступенем гостроти протиріч чи проблеми, по активності і ступеню залучення людей у конфлікт. Відкриті та приховані конфлікти вирішити легко, конструктивні та деструктивні конфлікти вирішити важко. На відміну від деструктивного, конструктивний конфлікт вирішувати необхідно в подружніх відносинах [20, с. 57].

Таким чином, дії учасників подружнього конфлікту мають бути спрямовані не на запобігання конфлікту, а на зміну його характеру: з деструктивного до конструктивного.

Висновки до першого розділу

Таким чином, конфлікт – це різного роду суперечності двох чи групи людей, які розвиваються в ході вирішення певної проблеми, що має значення для сторін конфлікту. Є два типи конфліктів: відкритий та прихований.

Сімейний конфлікт – це протистояння між членами сім'ї на основі зіткнення протилежних мотивів та поглядів.

Молоді сім'ї, особливо в перші роки подружнього життя, дуже вразливі до конфліктів. Як правило, конфлікт викликає не одна причина, а їх накопичення. Найчастіше причинами сімейних конфліктів є такі обставини: індивідуально-психологічні (відмінності у здоров'я, сексуальні та психологічні розлади); соціально-психологічні (міжрелігійні конфлікти, пов'язані з регулюванням та розподілом сімейного бюджету); фонові чинники (соціально-політичні та соціально-економічні, що впливають на ціннісні відмінності подружжя, рівень життя сім'ї, її фінансове становище); морально-психологічні.

Конфлікти створюють психотравмуючу обстановку, унаслідок якої, подружжя набуває багато негативних якостей особистості. Психологічні травми виявляються у формі переживань:

- Стан повної сімейної незадоволеності;
- Сімейна тривога;
- Нервово-психічна напруга;
- Почуття провини.

Технологія вирішення подружніх конфліктів різноманітна. Структура техніки: взаємопов'язані дії, що становлять певні стандарти поведінки, які у свою чергу дають можливість уникнути конфліктних ситуацій, а також вирішити їх.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОНФЛІКТІВ У МОЛОДИХ СІМ'ЯХ

2.1. Методологічні підстави дослідження

Людина має прагнення до сімейного життя, яке зберігається навіть у періоди політичних, соціальних та економічних змін, адже сім'я сприяє задоволенню бажання міжособистісного єднання, яке притаманне кожній людині [19, с. 17].

Нинішня ситуація сімейних відносин викликає серйозні хвилювання. Велика кількість сімей стикаються з різними труднощами, з почуттям невпевненості в майбутньому, що народжується у зв'язку з економічною кризою, зростанням злочинності, правовим свавіллям [42, с. 223]. Також до серйозних проблем інституту сім'ї та шлюбу можна віднести падіння народжуваності, зростання смертності, високий рівень розлучень, позашлюбна народжуваність та відмова від немовлят. З багатьма цими проблемами сім'ї стикаються ще на початку свого існування, що показує кризовий стан сучасної молоді сім'ї [92, с. 90].

Молода сім'я має особливу цінність з погляду перспектив розвитку сім'ї, тому що є результатом соціально-економічних та демографічних змін нашого суспільства. У зв'язку з цим молода сім'я потребує підтримки з боку держави та суспільства, для збільшення можливостей у реалізації репродуктивних та соціальних потреб, необхідних суспільству [23, с. 88]. Крім того, потрібно працювати над підвищенням самостійності молодих сімей у вирішенні їхніх проблем та над рівнем моральної свідомості молодих людей, адже це є важливою умовою готовності до створення молоді сім'ї.

Щоб уникнути протиріч між партнерами, також важливою умовою є наявність базових знань про сімейне життя, які мають бути закладені батьками, вчителями, державою [27, с. 212].

Українська економіка зазнала серйозних втрат у період пандемії. Молоді сім'ї як один із найбільш незахищених, неукріплених верств населення найбільше постраждали від наслідків пандемії. Основними проблемами після виходу з карантину для молодих сімей стали:

По-перше, проблема втрати місця роботи та складності з працевлаштуванням.

По-друге, проблема виплат заборгованостей перед банками та іншими особами (іпотека, споживчий кредит, термінові позики тощо).

По-третє, проблема забезпечення молодих сімей з дітьми.

Оскільки молоді батьки несуть фінансову відповідальність за дітей, витрати цієї категорії сімей вище ніж у інших, особливо перед початком навчального року, коли потрібно збирати дитину до школи, що призводить до необхідності скористатися позикою [18, с. 21].

Проблеми, із якими щодня стикаються молоді сім'ї, можна вирішити при зверненні до соціальних служб [108, с. 34]. Вони займаються наданням допомоги соціального, психологічного, юридичного, морального та медичного характеру. Однією з основних причин, чому молоді люди не звертаються до цих організацій – це відсутність інформації. Молодь є передовою соціальною групою, за якою стоїть майбутнє. Від того, як суспільство буде ставитися до типу сім'ї, залежить майбутнє покоління, показники населення загалом [4, с. 9].

Таким чином, підтримка потенціалу молодих сімей, що виражається в інтелектуальних, демографічних, біологічних, моральних показниках, є важливим завданням державної соціальної допомоги. Крім того, це питання потребує вивчення специфіки роботи з молоддю.

Гіпотези дослідження:

1. У період пандемії COVID-19 у молодих сімей посилилися фінансові та психологічні проблеми.

2. Заходи державної підтримки виявились неефективними для молодих сімей.

Методами дослідження обрано метод глибинного інтерв'ю та експрес-опитування. Глибинне інтерв'ю спрямоване на вивчення життя представника молоді

сім'ї, життя самої сім'ї, проблем, з якими вона стикається, а також допомоги, яка може надаватися молодій сім'ї. В експрес-опитуванні брало участь 30 респондентів.

Для емпіричного дослідження використовувався Тест СОМО, методика С.В. Духновського [109].

2.2. Заходи з психологічної підтримки молодим сім'ям у період пандемії COVID-19

На тлі пандемії коронавірусу в молодіжному середовищі зростає кількість соціальних девіацій та конфліктів, а також з'явилися нові проблеми (істотні соціальні обмеження свободи переміщення, свободи спілкування та діяльності) [106].

На основі наявних підходів до визначення девіантної поведінки, ризики соціальних девіацій можна визначити як поняття, що відображає високу ймовірність настання подій, які можуть призвести до суспільно значущих наслідків для людини, групи людей, а також суспільства в цілому [64, с. 191]. Є багато видів ризиків, які можуть спричинити соціальні девіації: економічні; політичні; інформаційні; технологічні; психологічні та психофізіологічні; аксіологічні та етичні; соціокультурні; статусні, рольові та інші ризики. Так, статусні ризики пов'язані з втратою або небажаними для людини змінами її суспільного становища (зокрема в сім'ї, інших макро та мікрогрупах) [100, с. 53].

В умовах пандемії коронавірусу у працюючих молодих людей набагато зростають ризики втрати робочого місця і переходу в категорію безробітних або тих, хто перебуває за межею бідності, оскільки, маючи малий досвід роботи, вони розглядаються в організаціях як менш цінний кадровий ресурс [8, с. 22].

У молодих людей, що мають сім'ю, у зв'язку з епідеміологічною ситуацією збільшується ризик відкладання вагітності та народження дітей, придбання житла та необхідних предметів побуту, іншими словами, збільшуються ризики конфліктів, що призводять до руйнування сім'ї та розлучень [89, с. 81].

Важливою для молодіжного середовища проблемою є ризик втрати бажаного статусу учасника або лідера неформальної молодіжної групи, що сприятиме розвитку девіацій (фрустрація, депресія, десоціалізація, внутрішньоособистісні конфлікти, розлади особистості, психологічна та соціальна депривація, дезадаптація та ін.) [85, с. 86].

Багато соціальних ризиків девіацій у молодіжному середовищі набувають особливо високого суспільного значення, оскільки молодь: становить дуже значну групу населення; дуже активна; її проблеми проявляються інтерферентно; активна в інтернет-середовищі, яке в період пандемії набуває чільної ролі у виробництві та обміні інформації; генерує "мутації" у суспільній свідомості [61, с. 19].

В умовах пандемії коронавірусу актуальні та доцільні форми допомоги та підтримки молодій сім'ї: субсидії для тих, хто втратив роботу; кредитування на пільгових умовах, зокрема – на оплату освіти; безкоштовне юридичне, психологічне консультування та нормативна підтримка молодих людей, які опинилися у складних життєвих умовах через пандемію (академічні відпустки для студентів, допомогу молодим сім'ям, захист прав молодих фахівців) [79, с. 2].

У період пандемії COVID-19 для молодих сімей тривають заходи. Проте більша їх частина перейшла до онлайн-формату. Клуби молодих сімей проводили онлайн-зустріч зі своїми підопічними. Метою зустрічей була психологічна підтримка сімей. На думку експертів це значно допомогло сім'ям та сприяло збереженню сімей. На думку одного із фахівців, далеко не всі заходи можна замінити онлайн-форматом. Присутня сім'я на живому заході є більш приємним заняттям, ніж проводити час перед екраном монітора [77, с. 82]. Проте істотною перевагою онлайн-заходу є збільшення кількості задіяних сімей – онлайн дає велике охоплення. Крім того, онлайн формат сприяє збільшенню різновидів заходів [104, с. 5].

За словами спеціалістів, “це був певний виклик, відповідаючи на який, ми розкрили нові здібності, а люди звернулися до тих форматів, які раніше не використовували” [105, с. 7]. Наприклад, за відсутності можливості йти в спортзал методисти розробляють програми тренувань для молодих сімей, завдяки якій вони

могли б займатися вдома, в обмеженому просторі. Стикаючись з певними складнощами, розроблялися нові методики.

У період коронавірусу проводяться так звані фестивали молодих сімей, але з необхідністю використання засобів індивідуального захисту. Звичайно в період пандемії молодіжні центри зіткнулися зі складнощами, бо вони створені для того, щоб організовувати дозвілля для молодих батьків, і водночас зайняти дитину якоюсь діяльністю зі спеціалістом [53, с. 73]. В умовах пандемії коронавірусу це було зробити неможливо, тому всю роботу було переведено в онлайн-формат. У віддаленому форматі проходили психологічні консультації. Також фахівці наголошують на важливості неформальної комунікації сімей через чати в інтернеті [98, с. 51].

На думку деяких експертів, під час пандемії у всіх збільшився рівень соціальної напруги, оскільки сім'ї провели дуже довгий час у замкнутому просторі. Для деяких сімей це обернулося збільшенням конфліктів та погіршенням стосунків один з одним, проте частина сімей навпаки зблизилась [90, с. 12]. Крім того, частина громадян втратила роботу, що виливається в економічні труднощі. Проте фахівці позитивно оцінюють державну підтримку у вигляді виплат молодим сім'ям у період пандемії COVID-19. Для фахівців складністю було те, що всі масові заходи були вкрай обмежені, тому робота з молодими сім'ями трохи сповільнилася із приходом коронавірусу. Проте незабаром усі заходи перейшли у дистанційний формат. Внаслідок цього велике навантаження лягло на технічних фахівців соціальної сфери – необхідно було мобілізувати всі сили під організацію віддаленої роботи.

2.3. Аналіз експрес-опитування молодих сімей про соціальну допомогу

Глибинне інтерв'ю було спрямовано на вивчення життя представників молодих сімей, життя самих сімей, проблем, з якими вони стикаються, а також допомоги, яка може бути надана молодим сім'ям. Першим респондентом виступила дівчина 22 років, корінна жителька Києва, студентка 4 курсу вищого навчального закладу, молода мама. Вона одружилася на 3 курсі університету і вже на 4 курсі стала мамою.

Під час вагітності дівчина воліла не брати академічну відпустку, оскільки вирішила, що з неї буде складно повертатися до навчального процесу. Крім того, досвідчені люди наставляли її на те, що за дитиною надалі буде складніше стежити, і, відповідно, складніше поєднувати це з навчанням.

Період материнства випав на період дистанційного навчання, що значно спростило процес поєднання материнських та навчальних обов'язків. Крім навчання респондентка була працевлаштована, і пізніше пішла в декретну відпустку, з чим проблем не виникло.

Відповідаючи на запитання про те, як утворилася сім'я дівчини, вона розповідає, що з чоловіком познайомилися на роботі та досить швидко зрозуміли, що це щось серйозне. Варто зазначити, що завагітніла вона до укладання шлюбу, у зв'язку з чим реєстрація пари проходила у прискореному режимі, з чим проблем також не виникло.

Респондентка вважає, що одружуватися тільки на дитині, це погана ідея, але, за словами дівчини, вони "вирішили, що їм є на чому будувати сім'ю", бо вони є "люблячою парою та добрими друзями", тому про своє рішення молода сім'я не шкодує.

На даний момент чоловік респондентки звільнився з роботи та проходить навчання для влаштування на нову посаду. Вона, у свою чергу, закінчує 4 курс університету, займається написанням випускної кваліфікаційної роботи та вихованням дитини.

Незважаючи на щільний графік сім'я проводить "досить багато часу разом, причому не лише з дитиною, а й удвох із чоловіком". Тут дівчина наголошує на тому, наскільки їм допомагає підтримка родичів - бабусі із задоволенням періодично займаються вихованням онука, а "він досить добре їх знає і спокійно з ними залишається".

За рахунок цього, пара може проводити час удвох, відпочивати разом, що благотворно впливає на їхні сімейні стосунки. При цьому пара не боїться брати дитину з собою у світ. Подружжя вважає, що "якщо ви молоді батьки і у вас є дитина,

то це не означає, що вам потрібно закритися вдома і сидіти тільки там" - що говорить про активну життєву позицію молодих [81].

Якщо говорити про проблеми, що виникли у зв'язку з пандемією коронавірусу, дівчина виділяє одну ключову проблему. Перша вагітність та пологи респондентки припали на момент пандемії COVID-19. У зв'язку з цим вона виділяє таку проблему: "на пологи і після них нікого не пускали з близьких". За словами дівчини, пережити пологи без перебування рідних людей поряд, і потім весь час перебувати вдвох з дитиною було досить складно, оскільки вона не мала такого досвіду. У цей момент молодій мамі не вистачало підтримки близьких людей, чоловіка, батьків та друзів, "було сумно та самотньо", а також бракувало порад щодо взаємодії з дитиною.

Дівчина подавала заяви на різноманітну допомогу, соціальну допомогу для молодих сімей. Інформацію про них дівчина дізнавалася з Інтернету, коли шукала актуальну правову інформацію. Щодо тих соціальних допомог, на які дівчина подавала документи, проблем не виникло, що може свідчити про хорошу підготовку багатофункціональних центрів обслуговування. Про центри соціальної допомоги респондентка знає, але в них не зверталася, оскільки не було потреби. Якщо говорити про інші види допомоги, то значну частину допомоги сім'я отримує від родичів - бабусь і батьків як з боку дружини, так і з боку чоловіка. Це дуже цінно для молодої мами, оскільки вона поєднує материнство з навчанням, і зайнятися ним може лише тоді, коли дитина спить і не потребує уваги та турботи. "Насамперед, страждав мій сон" - зазначає респондентка. Якщо хтось із родичів мав можливість провести час із дитиною, то це значно допомагало молодій мамі, бо у неї з'являвся час на навчання, або на повноцінний сон.

Також варто зазначити, що молода сім'я дуже цінує час проведений наодинці без дитини, і завдяки допомозі близьких, у них виходить його знаходити. На думку дівчини, це благотворно впливає на їх із чоловіком взаємини, а значить і на міцність сім'ї. "Ми намагаємося не губитися в ролі тільки батьків, ми залишаємося чоловіком і дружиною, двома людьми, які люблять, і дуже важливо знаходити час на спільне дозвілля, присвячувати час своїй другій половинці, а не тільки замикатися на ролі батька".

Такий підхід позитивно впливає на благополуччя як окремих членів сім'ї, так і на всю молоду сім'ю цілком [83, с. 211]. Загалом дівчина позитивно оцінює наявність у нашій країні соціальних заходів підтримки молодих сімей, у тому числі фінансових. За словами респондентки, ці кошти не повністю покривають усі витрати, проте надають суттєву допомогу.

Крім того, дівчина вважає, що наявність центрів соціальної допомоги, зокрема кризових центрів - необхідний і дуже цінний захід підтримки. Сама дівчина не стикалася з серйозними психологічними та побутовими проблемами, але на досвіді інших молодих мам може з упевненістю сказати, що післяпологова депресія – це досить поширена та серйозна проблема. Це також може дійти до післяпологового психозу і закінчиться смертю як матері, так і дитини. “Тому дуже добре, що є місця, куди жінка може звернутись та отримати допомогу” - вважає респондентка.

Проте, як зазначає дівчина, цим заходам підтримки бракує більшої поінформованості серед населення та доступності. "Було б корисно, якби, наприклад, у пологовому будинку роздавали інформаційні брошури з матеріалом про те, що може отримати молода сім'я і куди можна звернутися за допомогою", - зауважила молода мати. Як вона вважає, їй дуже пощастило за допомогою з боку близьких, але дівчині відомі випадки, коли молодим мамам було дуже важко, тому заходи соціальної підтримки вкрай необхідні інституту молоді сім'ї, але над їхньою доступністю та популярністю ще варто попрацювати, вважає респондентка.

Як ще один метод дослідження було обрано експрес-опитування, що складається з 6 обов'язкових питань, 8 додаткових та паспортички.

Експрес-опитування проходило як анкетування в онлайн-форматі. Респондентами виступали представники молодих сімей.

Завданням експрес-опитування було виявити молоді сім'ї, чи зіткнулися вони з проблемами в період пандемії коронавірусу, і з якими конкретно, а також яку допомогу вони отримали і як оцінюють її ефективність.

Понад половина опитаних, а саме 18 осіб, відзначили, що вони стикалися з проблемами в період коронавірусу (Рис. 2.1). Більшість з них виділили економічну проблему, як найпершу. Нестабільні виплати заробітної плати, або зовсім її

відсутність, звільнення одного з подружжя, зниження доходів - все це завдало шкоди деяким молодим сім'ям.

Деяким сім'ям важко було тривалий час сидіти на самоізоляції в замкнутому просторі з іншими членами сім'ї, хтось зіткнувся з труднощами, які стосуються організації дистанційного навчання дитини [69, с. 293].

Із проблемою в організації зіткнулися і дорослі – не всім було комфортно працювати віддалено з дому. Серйозною складністю була і проблема зі здоров'ям: у деяких респондентів на коронавірус перехворіли члени сім'ї, когось торкнулася громадська паніка і страх вірусу, деякі респонденти відчували сильну слабкість і стомлюваність. Ті сім'ї, в яких поява дитини припала на період пандемії, зазнали складнощів через заборону попадання родичів у пологові будинки. Загалом усі ці проблеми призвели частину молодих сімей до емоційної напруги.

Рис. 2.1. Проблеми в пандемію коронавірусу

Для вирішення проблем представники молодих сімей обирали різні шляхи. Значною виявилася допомога родичів. Понад половина, а саме 17 опитаних відзначили, що отримували допомогу від родичів. Для когось вони надавали емоційну підтримку і, якщо не були поруч, то телефонували по відеозв'язку. Деяким родинам родичі допомагали матеріально чи побутовому плані. Частина респондентів вказала,

що їм або їх члену сім'ї довелося брати підробіток. З пошуком роботи могли допомогти знайомі. Деякі сім'ї скоротили свої доходи та намагалися стежити за можливою державною фінансовою допомогою.

Для подолання втоми люди намагалися більше відпочивати і по можливості проводити час на свіжому повітрі. Щоб вирішити проблему з дистанційним навчанням дитини, представники молодих сімей зверталися за допомогою до Інтернету [87, с. 54].

Зниженню напруженості сприяв пошук дозвілля та особиста підтримка одне одного. Для деяких опитаних надали допомогу сусіди: “сусіди віддають нам періодично речі для дитини, у цьому плані допомагають. Ще іноді, коли в магазин збираюся, прошу сусідку зайти з дитиною посидіти. Деякі респонденти через знайомих вийшли по допомогу від громадських організацій. Здебільшого вони допомагали з продуктами [88, с. 310].

Більшість респондентів чули про установи соціального обслуговування, проте лише мала частина зверталася по допомогу (Рис. 2.2, 2.3). Якщо говорити про те, що відомо респондентам про соціальні організації, то були наступні відповіді: допомагають з оформленням допомоги, надають підтримку малозабезпеченим сім'ям, які опинилися у важкій життєвій ситуації, допомагають молодим сім'ям, надають психологічну підтримку, доставляють ліки.

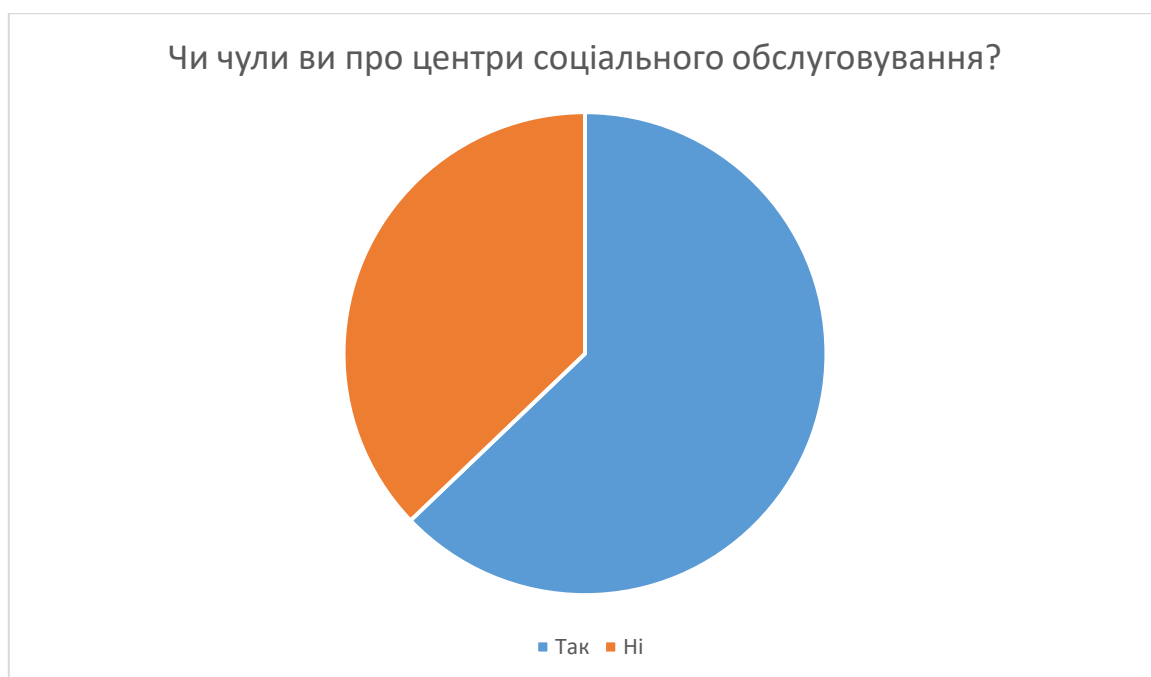

Рис. 2.2. Центри соціального обслуговування

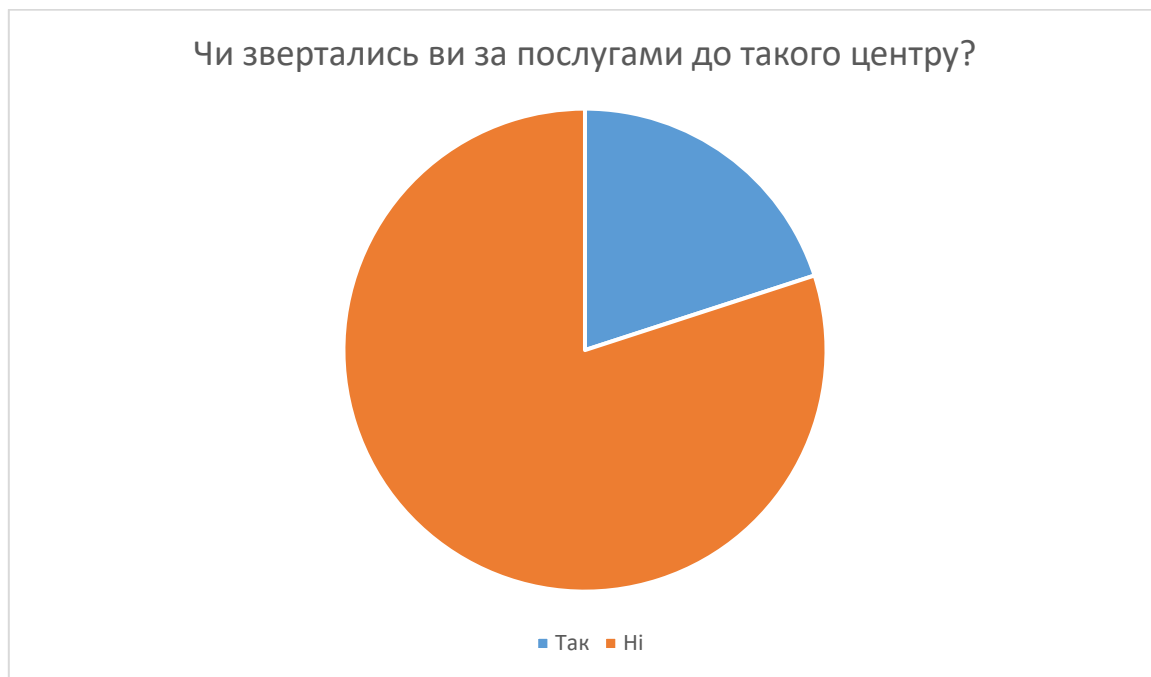

Рис. 2.3. Послуги в центрах

З тих людей, хто звертався за допомогою до соціальних організацій, більшість респондентів (5 осіб) вважають умови надання послуг комфортними. Лише один клієнт соціальних послуг відзначив низьку якість обслуговування та погане ставлення спеціалістів. Більшість опитаних, 24 особи, отримували виплати від держави (Рис. 2.4).

Значна частина людей, а саме 14 осіб, низько оцінили фінансову допомогу від держави, 11 респондентів вважають, що допомога була на середньому рівні, 7 респондентів оцінили державну допомогу вище за середню, і лише 1 людина вважала цю міру підтримки як значну (Рис. 2.5.)

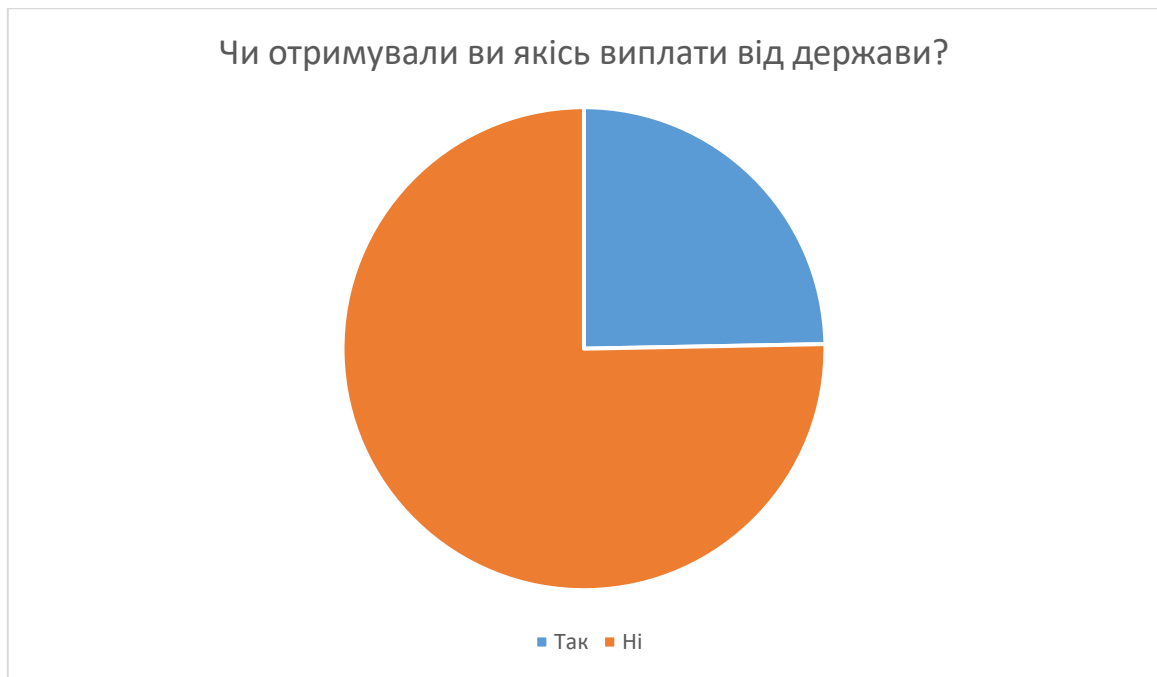

Рис. 2.4. Виплати від держави

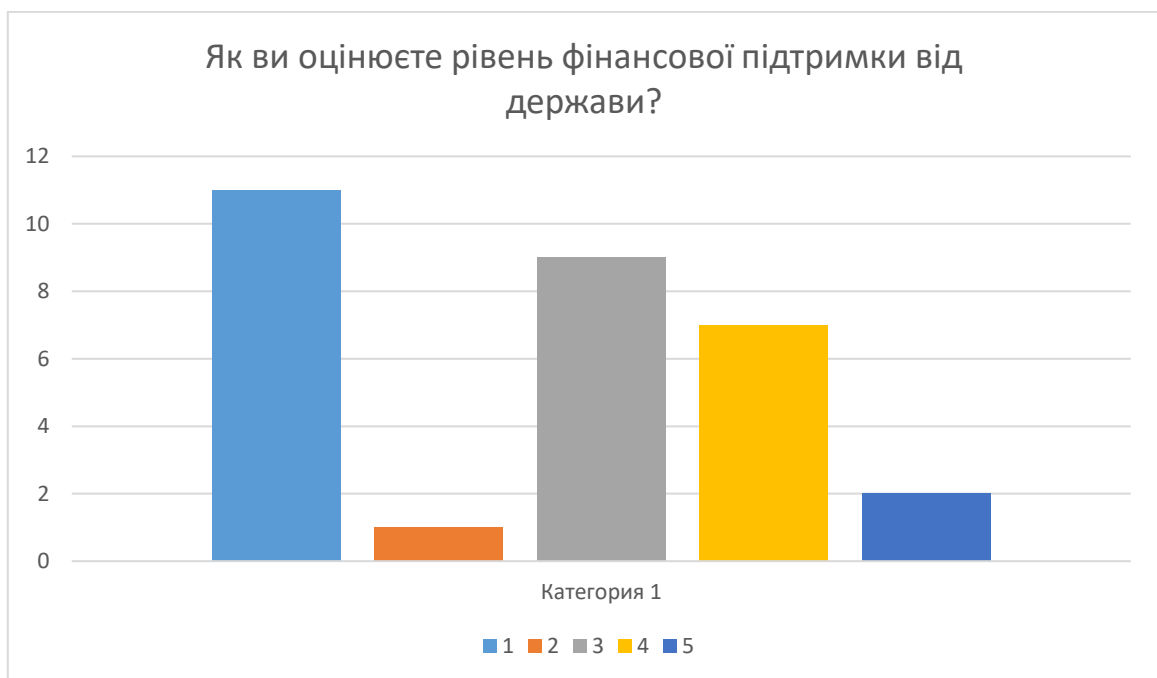

Рис. 2.5. Рівень підтримки

Якщо говорити про благополуччя сімей у період коронавірусу, більшість сімей задовільно оцінили свій рівень життя. Ті респонденти, які відповідали, що їхня родина переживала труднощі, здебільшого втратили заробіток і не отримували достатньої підтримки з боку.

Молоді люди, які високо оцінили своє благополуччя, не зазнавали фінансових труднощів, а якщо й зазнавали, то знаходили підробіток та підтримку з боку близьких.

Резюмуючи вищесказане, можна відзначити, що більшість молодих сімей зіткнулися з проблемами під час пандемії коронавірусу: не стабільні виплати заробітної плати, або зовсім її відсутність, звільнення одного з подружжя, зниження доходів, громадська паніка та страх вірусу, сильна слабкість та стомлюваність.

Все це негативно вплинуло на благополуччя сімей, а державна підтримка виявилася недостатньою.

Таким чином, якщо говорити про фінансову допомогу, що надається в період пандемії коронавірусу, то вона виявилася незадовільною для молодих сімей, які її потребують. У рамках розвитку інституту молоді сім'ї необхідно збільшувати кількість установ. До таких відносяться: дошкільні заклади, школи, заклади охорони здоров'я, а також центри соціального обслуговування, центри для дозвілля, молоді [103, с. 88]. Крім того, необхідно зайнятися активним розвитком клубів молодих сімей та їхньою взаємодією з громадськими організаціями.

Для омолодження інституту сім'ї, молоді необхідно щеплювати традиційні сімейні цінності. Дослідивши зміни у наданні допомоги молодим сім'ям у період пандемії COVID-19, можна відзначити, що більшість діяльності з підтримки молоді пішла в онлайн-формат.

Міністерство молоді та спорту продовжує проводити традиційні заходи, але вже з використанням дистанційних технологій. У зв'язку з цим методистам та спеціалістам з роботи з молоддю необхідно було розробляти нові формати роботи. Більшість навантаження лягла на технічних фахівців соціальної сфери, але вони впоралися з цими труднощами.

У віддаленому форматі також проводилися психологічні консультації для сімей, що дозволило деяким молодим людям зберегти сприятливий клімат усередині сім'ї. Крім того, варто відзначити появу соціальних виплат від держави, що теж підтримало сім'ї. Також підтримка була надана з боку некомерційних громадських організацій, які допомагали молодим сім'ям з продовольством і побутовими речами. Вивчивши досвід молодих сімей в умовах пандемії коронавірусу, можна зробити

висновок про те, що різні сім'ї прожили цей час по-різному, залежно від їхнього достатку та наявності мереж підтримки.

Сім'ї, які мають досвід спільного життя та зберегли роботу, пережили пандемію коронавірусу благополучно. Однак велика кількість сімей зіткнулася з проблемами: нестабільні виплати заробітної плати або їх відсутність, звільнення, зниження доходів, емоційна напруженість у самоізоляції, проблеми організації віддаленого навчання дітей та роботи батьків, проблеми зі здоров'ям, стомлюваність, заборона відвідування пологових будинків.

Для вирішення цих проблем молоді люди часто вдавалися за допомогою родичів, деякі - сусідів та друзів. Для вирішення фінансових труднощів частина людей шукала підробітку, а хтось економив кошти.

За результатами дослідження, обидві наші гіпотези підтвердилися. В умовах пандемії коронавірусу у молодих сімей справді посилювалися фінансові та психологічні проблеми. Причиною цього стали звільнення з роботи, затримка зарплат, недостатня фінансова допомога від держави. Крім того, режим самоізоляції негативно вплинув на клімат усередині деяких сімей, збільшилася соціальна напруженість. Внаслідок цього заходи державної підтримки можна вважати неефективними для молодих сімей. Надана фінансова допомога була недостатньою для тих, хто втратив роботу і дохід.

Висновки до другого розділу

В ході експериментального дослідження нами було обрано такі методи дослідження, як метод глибинного інтерв'ю та експрес-опитування. Глибинне інтерв'ю спрямоване на вивчення життя представника молоді сім'ї, життя самої сім'ї, проблем, з якими вона стикається, а також допомоги, яка може надаватися молодій сім'ї. В експрес-опитуванні брало участь 30 респондентів.

Експрес-опитування проходило як анкетування в онлайн-форматі. Респондентами виступали представники молодих сімей. Понад половина опитаних відзначили, що вони стикалися з проблемами в період коронавірусу. Більшість з них

виділили економічну проблему, як найпершу. Нестабільні виплати заробітної плати, або зовсім її відсутність, звільнення одного з подружжя, зниження доходів - все це завдало шкоди деяким молодим сім'ям. Деяким сім'ям важко було тривалий час сидіти на самоізоляції в замкнутому просторі з іншими членами сім'ї, хтось зіткнувся з труднощами, які стосуються організації дистанційного навчання дитини. Суттєвою виявилась і проблема зі здоров'ям: у деяких респондентів на коронавірус перехворіли члени сім'ї, когось торкнулася громадська паніка і страх вірусу, деякі респонденти відчували сильну слабкість і стомлюваність. Ті сім'ї, в яких поява дитини припала на період пандемії, зазнали складнощів через заборону попадання родичів у пологові будинки. Загалом усі ці проблеми призвели частину молодих сімей до емоційної напруги.

РОЗДІЛ 3

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИЧИН ВИНИКНЕННЯ КОНФЛІКТІВ У МОЛОДИХ СІМ'ЯХ

3.1. Результати емпіричних досліджень

Для проведення тесту СОМО використовували електронний варіант опитувальника (Рис. 3.1) [109].

Субъективная оценка межличностных отношений, СОМО

Инструкция

Перед вами опросник, содержащий различные характеристики отношений, состояний и чувств, возникающих при взаимодействии с другими людьми. Оцените, насколько перечисленные ниже признаки свойственны вашим отношениям с другими людьми, имея в виду не только сегодняшний день, но и более длительный отрезок времени.
Оценку каждого приведенного суждения необходимо выразить, используя семибалльную шкалу.

Ваш пол:

мужчина

женщина

НАЧАТЬ ТЕСТИРОВАНИЕ

укажите ваш пол

Рис. 3.1. Електронний варіант опитувальника тесту СОМО

Після проходження тесту електронна система виводить підсумковий бал, а також змістовну інтерпретацію результату (Рис. 3.2.):

1 5	Ч	8	висока	3	низька	5	середня	2	низька
1 6	Ч		середня	6	середня	3	низька	2	низька
1 7	Ч	4	низька	5	середня	7	середня	2	низька
1 8	Ч	3	низька	5	середня	7	середня	8	висока
1 9	Ч	3	середня	6	середня	8	висока	3	низька
2 0	Ч	4	середня	5	середня	7	середня	8	висока
2 1	Ч	4	висока	8	висока	7	середня	5	середня
2 2	Ч	8	висока	6	середня	3	низька	3	низька
2 3	Ч	9	висока	8	висока	4	середня	7	середня
2 4	Ч	9	висока	9	висока	6	середня	2	низька
2 5	Ч	9	висока	9	висока	5	середня	2	низька
2 6	Ж	9	висока	8	висока	3	низька	2	низька
2 7	Ж	9	висока	9	висока	7	середня	2	низька
2 8	Ж	8	висока	8	висока	7	середня	8	висока
2 9	Ж	8	висока	9	висока	8	висока	3	низька
3 0	Ж	8	висока	9	висока	7	середня	8	висока

Ця методика дозволяє виявити такі показники, як відчуженість, напруженість, конфліктність та агресія. Згідно з таблицею 3.1, приблизно однакова кількість людей мають низький та середній рівень відчуженості. Це може бути пов'язане з демонстрацією залежності, комфортності з метою уникнути самотності та «непотрібності».

Середні значення - людина добре почувається серед людей, прагне встановлення близьких, чуттєвих, довірчих відносин з іншими людьми.

Низькі значення можуть демонструвати залежність, конформність з метою уникнути самотності. Можливо, прагнення наголосити на своїй причетності до інтересів більшості.

Більшість людей мають середній рівень напруженості у відносинах. Це може говорити про те, що людина не замислюється про те, як складаються її відносини, можливо, вона не помічає дійсного ставлення до неї інших людей. Середні значення можуть свідчити про велику кількість соціальних контактів, які не мають достатньої глибини і значущості, відносини переважно поверхневі [7, с. 111].

Більшість людей мають середній рівень конфліктності у відносинах. Це може говорити про те, що людині притаманна компромісна поведінка, нестримність у висловленні дружелюбності, нерішучість. Уникнення конфронтації між людьми, можливо, через страх бути відкинутим [16, с. 19].

Рівень агресії серед піддослідних розподілився приблизно однаково. Низькі значення – це демонстрація доброти, альтруїзму. Високі значення - прагнення підпорядкувати собі інших, домінувати над ними, експлуатувати їх. Середні значення - у відносинах виражено бажання зайняти позицію "на рівних".

Підсумковий бал по тесту СОМО обчислюється як сума балів, набраних за чотири шкалами та інтерпретується наступним чином:

- 4-16 балів низьке значення;
- 17-28 балів – середнє значення;
- 29-40 балів – найвище значення.

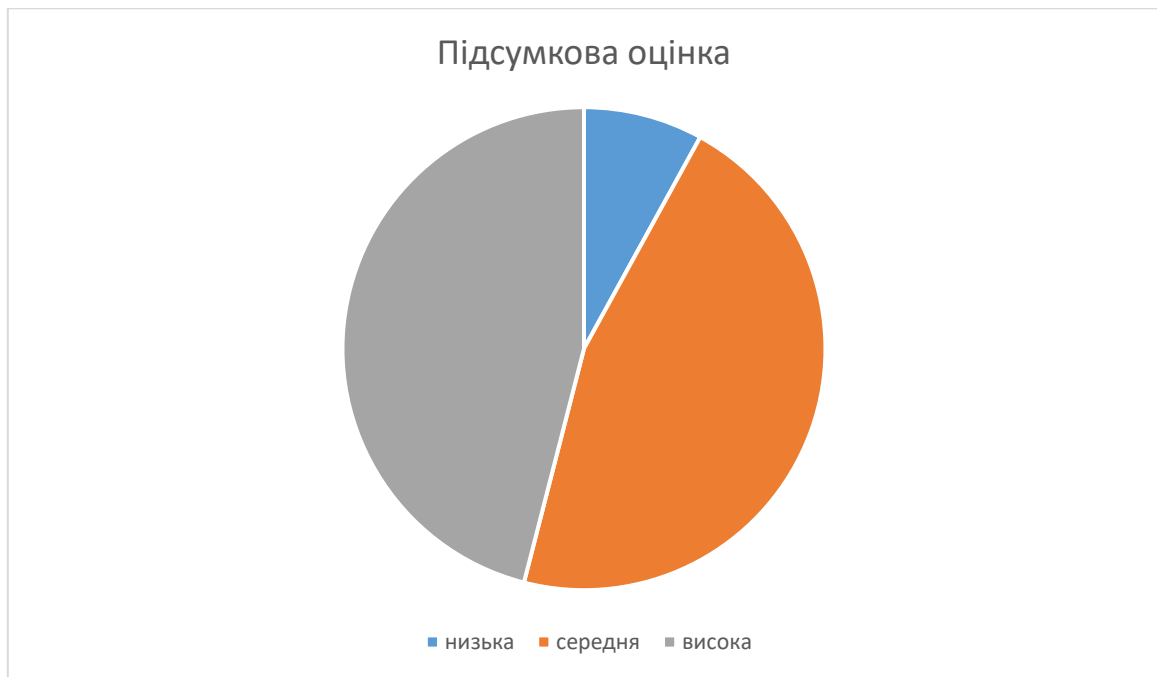

Рис. 3.3. Підсумкова оцінка по тесту СОМО

Як видно з діаграми на рисунку 3.3, переважна більшість респондентів мають середнє і високе значення підсумкової оцінки.

Отже, можна зробити наступний висновок: у половини опитаних пар є наявність дисгармонії у відносинах: брак цілісності, порозуміння один з одним, ослаблення емоційної підтримки, перевага віддалених почуттів (вина, злість, образа, каяття, ворожість, заздрість, самотність, сором) над зближувочими почуттями.

За високими показниками методики СОМО можна стверджувати, що на першому місці знаходиться індикатор агресія (30%), на другому місці – відчуженість (15%), третє місце розділили між собою напруженість та конфліктність (5%).

Відштовхуючись від цих результатів, можна зробити висновок, що дані індикатори дисгармонії ймовірно і є причинами конфліктів у молодих сім'ях, відповідно, чим вище дані показники, тим менш задоволене подружжя.

На наступному етапі нашої роботи ми звернулися до статистичного оброблення інформації, а саме до кореляційного аналізу Спірмена. Отриманий аналіз дає можливість зробити висновок про наявність позитивного статистично достовірного взаємозв'язку між відчуженістю та напруженістю ($r = 0.595$ при $p 0,001$), тобто, чим вище показники відчуженості, тим вище показники напруженості (Додаток А).

Це може бути пов'язано з тим, що травматичні події вказують на втрату емоційного зв'язку між неприйнятними подіями і почуттями по відношенню до них, хоча реальність цих подій усвідомлюється. між прийнятною чи непринятною частинами «свого Я» [21, с. 319].

Відчуження розширює можливості людини, створюючи їй умови осмислення своїх вчинків [65, с. 49]. За іншими показниками статистично достовірного взаємозв'язку виявлено, що відчуженість, конфліктність та агресія не пов'язані один з одним [15, с. 122]. Для проведення тесту на вивчення задоволеності шлюбом ми використовували онлайн-опитувач [110].

Після проведення опитувальника ми звели результати до загальної таблиці та отримали такі результати (табл. 3.2).

Таблиця 3.2.

Задоволеність шлюбом

№	стать	оцінка	інтерпретація
1	Ж	30	швидше задоволеність
2	Ж	28	часткова задоволеність
3	Ж	32	швидше задоволеність
4	Ж	35	значна задоволеність
5	Ж	43	практично повна задоволеність
6	Ж	34	значна задоволеність
7	Ж	21	значна незадоволеність
8	Ж	34	значна задоволеність
9	Ж	26	швидше незадоволеність
10	Ж	37	значна задоволеність
11	Ч	38	значна задоволеність
12	Ч	36	значна задоволеність
13	Ч	32	швидше задоволеність
14	Ч	30	швидше задоволеність
15	Ч	30	швидше задоволеність
16	Ч	31	швидше задоволеність
17	Ч	32	швидше задоволеність
18	Ч	43	практично повна задоволеність
19	Ч	45	практично повна задоволеність
20	Ч	32	швидше задоволеність
21	Ч	18	значна незадоволеність
22	Ч	19	значна незадоволеність
23	Ч	24	швидше незадоволеність

24	Ч	25	швидше незадоволеність
25	Ч	18	значна незадоволеність
26	Ж	17	значна незадоволеність
27	Ж	19	значна незадоволеність
28	Ж	18	значна незадоволеність
29	Ж	19	значна незадоволеність
30	Ж	24	швидше незадоволеність

Виходячи з результатів тесту, ми бачимо, що приблизно третина опитаних має незадоволеність шлюбом чи скоріше незадоволеність, ніж задоволеність. Саме ця категорія молодих пар нас цікавить.

Щоб досліджувати зв'язок між рівнем задоволеності шлюбом та індикаторами дисгармонії, ми провели статистичну обробку даних за допомогою коефіцієнта рангової кореляції Спірмена (Додаток Б).

Коефіцієнт кореляції між масивом даних «рівень задоволеності шлюбом» та масивом даних «підсумковий бал по індикаторам дисгармонії» дорівнює - (-0.495). Для розшифровки результату переглянемо таблицю 3.3.

Таблиця 3.3.

Значення коефіцієнта кореляції

Значення коефіцієнта кореляції r	Інтерпретація
$0 < r \leq 0,2$	Дуже слабка кореляція
$0,2 < r \leq 0,5$	Слабка кореляція
$0,5 < r \leq 0,7$	Середня кореляція
$0,7 < r \leq 0,9$	Сильна кореляція
$0,9 < r \leq 1$	Дуже сильна кореляція

Інтерпретувавши результат, можна сказати, що кореляційний зв'язок є середнім та зворотним. Отже, ми можемо говорити про негативний зв'язок задоволеності шлюбом та індикаторами дисгармонії.

Тобто наявність високих показників таких характеристик як: відчуженість, конфлікт, агресія перебуває у зворотному зв'язку зі ступенем задоволеності шлюбом у молодих сім'ях [36, с. 135]. Що цікаво, зв'язок є негативним, тобто, що вище показники дисгармонії, тим менш задоволене подружжя відносинами у ньому. Саме емоції, як позитивні, і негативні дають сім'ям та подружжю відчуття взаємоважливості.

3.2. Практичні рекомендації, спрямовані на запобігання конфліктів та ефективну поведінку в конфліктних ситуаціях

Виходячи із проведеного в роботі дослідження, можемо запропонувати такі практичні рекомендації для молодого подружжя, спрямовані на запобігання конфліктам:

1. Вмійте спілкуватися один з одним. Подружжя зобов'язане обмінюватися один з одним не лише подіями дня, а й своїми емоціями та почуттями з того чи іншого приводу.

2. Приділяйте один одному більше часу. Хтось із подружжя може витратити гроші на проведення часу з друзями, але при цьому шкодує витратити гроші на проведення часу зі своїм партнером [30, с. 301]. Внаслідок чого це призводить до нудьги в сімейних відносинах, незадоволення, а пізніше веде і до напруженості у відносинах.

3. Вивчайте свого партнера [44, с. 72]. Наскільки добре ви знаєте його темперамент, мову кохання, що може його порадувати, а що засмутити? Як можна з ним домовитись і скільки часу йому треба на обмірковування?

4. Намагайтеся задовольняти потреби свого партнера. Якщо у сім'ї є невдоволення, то будь-яка дрібниця призведе до конфліктів. Розуміти одне одного, шукати те, що важливо для кожного з вас, тоді ви цінуватимете один одного і піклуватиметеся одне про одного [26, с. 18].

5. Усвідомте гострі критичні точки в сім'ї. Це те, через що регулярно виникають проблеми [22, с. 414].

6. Не забувайте виявляти любов до свого партнера. Людина, яка відчуває, що її люблять, не так болісно сприймає критику на свою адресу і готова піти на поступки коханій людині [10, с. 93].

Подивіться на нижченаведений список і визначте свої критичні точки:

- немає відчуття важливості для свого партнера, порушується почуття гідності, наявність зневажливого ставлення;

- зрада чи сексуальна незадоволеність;
- брак уваги, турботи та ласки;
- невміння спільно проводити час одне з одним;
- шкідливі звички одного з подружжя, залежності;
- побут;
- виховання дитини;
- розподіл сімейного бюджету, його планування;
- потреба у взаємодопомозі.

Профілактика конфліктів у молодих сім'ях здійснюється за допомогою соціально-психологічних зусиль, що має пріоритетний напрямок, згідно з Л. О. Котловою, розробка та здійснення заходів щодо зміцнення молоді сім'ї як репродуктивної соціальної одиниці, підтримка в період адаптації подружжя. Методи профілактики конфліктів у молодій сім'ї виходять із загальнотеоретичних соціально-психологічних методів подолання конфліктного протистояння, вони описують правила, дотримуючись яких можна коригувати думки, почуття, настроїв [43, с. 176]:

Метод згоди, що передбачає залучення потенційних конфліктуючих у спільну справу, в процесі здійснення якої у опонентів з'являється спільне коло інтересів, що є стимулом для пізнання один одного, потенційні конфліктуючі знаходять досвід співробітництва та практику спільного вирішення проблем.

Метод доброзичливості, передбачає вираження молодим подружжям жалю, співпереживання і готовності відгукнутися і надати практичну підтримку, що у кризових ситуаціях набуває особливого значення [39, с. 181].

Метод збереження репутації партнера, передбачає висловлення належної поваги до особи, визнання його гідності, авторитету у разі негативного розвитку подій.

Метод взаємного доповнення, передбачає спрямованість та підтримку і сприяння розвитку здібностей людини якими не володіє інша людина.

Метод недопущення дискримінації людей, що передбачає уникнення переваги однієї людини над іншою, вимагає уникнення підкреслення відмінностей, що дозволяє уникнути почуття образи у молодого подружжя [68, с. 99].

Метод психологічного піднесення, припускає що всі почуття та настрої піддаються регулюванню та вимагають підтримки та насичення.

Більш розгорнуто соціально - психологічну підтримку молодій сім'ї можна розглянути через конкретизовані авторські методи [40, с. 391].

О. В. Шевчишена виділяє метод психологічного консультування, де організовується корекція дисгармонії сімейних відносин та покращення взаємовідносин сім'ї психологічними засобами [101, с. 113]. Психологічне консультування, на думку М. М. Павлюк, складається з кількох етапів:

1. Бесіда - встановлення довірчих відносин між психологом та молодією сімейною парою, зниження тривожності у подружжя.

2. Діагностика - передбачається використання діагностичних методик, для перевірки необхідності психологічного консультування та прогнозування на молоді сім'ю.

3. Тренінг-безпосереднє програвання конфліктних ситуацій актуальних для молоді сім'ї, пошук раціональних рішень вирішення протиріч.

4. Індивідуальна робота – опрацювання невдалих моментів на попередніх етапах за індивідуально підібраними методиками [66, с. 209].

Реалізація методів, як профілактики конфліктів у молодій сім'ї, на практиці має бути об'єднана конкретною формою роботи, яку психолог може вибирати самостійно виходячи з особливостей молоді сім'ї, а також комбінувати їх для досягнення комплексного ефекту [94, с. 88].

Багатоваріативною формою, що дозволяє застосовувати різні технології та безпосередньо застосувати теоретичні навички на практиці, а так само дозволяє проявити ініціативу молодого подружжя, непідробну зацікавленість у розвитку подружніх відносин, є тренінг.

Саме в тренінгу можливо створити ситуацію з дотриманням усіх запропонованих правил та медіювати подружнє спілкування за допомогою присутності психолога [32, с. 5].

На сьогоднішній день перелік розроблених програм запобігання конфліктам у молодих сім'ях не можна назвати широким. Проблема запобігання конфліктам у

молодій сім'ї має широку теоретичну обґрунтованість, чого не можна сказати про практичні програми [70, с. 200].

Таким чином, ні теоретично, ні практично немає певних вимог та норм організації профілактики подружніх конфліктів у молодій сім'ї. Але цілком очевидно, що кожна з програм та методів має на увазі практичну орієнтованість у реалізації програми профілактики.

3.3. Розробка корекційної програми по вирішенню конфліктних ситуацій

В даний час інститут молодої сім'ї підданий трансформаціям, висунутим сучасним суспільством. Дослідники характеризують стан молодої сім'ї як кризовий. Молоде подружжя стикається з адаптацією до подружнього життя, розподілом соціальних ролей, першою кризою відносин, у зв'язку з чим збільшується психологічне навантаження, яке може стати фактором почастишання конфліктів у молодій сім'ї [41, с. 391].

Проте, сім'я є переважаючою формою життєдіяльності населення у різних громадських системах світу [45, с. 481]. Тому наше завдання, виробити систему соціально-психологічних заходів, що запобігають збільшення кількості конфліктів у молодих сім'ях та їх деструктивних наслідків. Наше дослідження також має на увазі складання програми по вирішенню конфліктів у молодій сім'ї.

Корекційна програма буде спрямована на попередження причин та формування навичок та знань про конфлікти у молодих сім'ях. Ми вважаємо, що саме сукупність теоретичної обґрунтованості та практичної спрямованості послужили основним досягненням ефективності програми профілактики конфліктів у молодій сім'ї.

Компонент психологічного консультування, включає просвітництво молодого подружжя з питань виникнення конфліктів у молодій сім'ї, його особливостей протікання, кризи адаптації до подружжя, висвітлення технік ведення конфлікту та міжособистісної взаємодії [47, с. 253].

Консультативно-просвітницький компонент розрахований на 4 години і організовується із застосуванням таких форм роботи так: міні-лекція, бесіда, круглий стіл, групові дискусії.

Практико-орієнтований компонент передбачає практичне застосування наявних та набутих знань молодого подружжя у тренінгу. Тренінг, як форма організації має практичну та групову перевагу. Практична спрямованість, соціально-психологічного тренінгу дозволяє сформувати у молодого подружжя навички ефективної міжособистісної взаємодії, навички сприйняття один одного, навички стабілізації рольових очікувань та домагань у молодій сім'ї, які перешкоджатимуть виникненню конфліктів [48, с. 253].

Дана програма призначена для нівелювання причин конфліктів у молодих сім'ях, а саме:

1. Низька або мало розвинена навичка міжособистісного спілкування молодого подружжя;
2. Низька або недостатньо розвинена навичка сприйняття один одного молодим подружжям;
3. Розбіжність рольових очікувань і домагань молодого подружжя.

Мета програми: формування у молодого подружжя необхідних навичок саморегуляції поведінки, ефективної взаємодії у конфліктній ситуації, а також базових знань про природу виникнення та особливості конфлікту, для запобігання конфліктам у молодій сім'ї.

Завдання: 1. Формувати у молодого подружжя навички ефективного міжособистісного спілкування;

2. Розкривати латентні особливості особистості подружжя за допомогою висвітлення різниці гендерного аспекту розвитку психіки;

3. Просвітлювати молоде подружжя про особливості динаміки розвитку сімейних відносин;

4. Формувати патерни об'єктивної поведінки у ситуації сімейного конфлікту;

5. Оптимізувати рольові очікування та домагання у молодій сім'ї.

Заплановані результати:

1. Виявляють ціннісне ставлення до своїх особистісних особливостей і особистісних особливостей свого партнера, виявляють щире зацікавлення до процесу ефективної міжособистісної комунікації в подружніх відносинах, цінують і поважають право партнера на власні емоції.

2. Вміють регулювати поведінку та емоційний стан, володіють методами конструктивного вираження негативних почуттів, здатні самостійно планувати свої події в конфліктних ситуаціях.

3. Вміють вибудовувати ефективну міжособистісну комунікацію, володіють методами ефективного вирішення конфлікту у процесі комунікації.

4. Аналізують власну поведінку та емоційний стан.

5. Знають про причину конфліктів у молодій сім'ї її особливості та способи нівелювання конфлікту.

Тривалість занять: програма розрахована на 18 годин, 4 з яких відводиться на психологічне консультування, а 14 годин на практико-орієнтований компонент. Періодичність зустрічей: зустрічі з молодими подружніми парами плануються 2 рази на тиждень тривалістю: психологічне консультування 1 година; практико-орієнтований компонент передбачає зустріч тривалістю 2 години.

У роботі повинні дотримуватися наступні принципи:

– Принцип добровільності- дає клієнту право вибору участі в запропонованих педагогом-психологом діях групи, а також надає варіативність коштів для реалізації цієї участі [49, с. 71].

– Принцип безоцінності - учасники програми шанобливо ставляться до думки та висловлювання іншого та не допускають критичних висловлювань на адресу учасників [51, с. 145].

– Принцип інформованості - психолог повідомляє клієнтам план роботи, вимоги та правила, необхідні для організації роботи в рамках програми, яких повинні дотримуватися клієнти.

– Принцип конфіденційності - все про що йдеться у групі не повинно поширюватися третім особам, виняток становить загрозу небезпеці життя клієнта [54, с. 112].

Клієнти повинні орієнтуватися на такі правила: Правило згоди, що передбачає залучення потенційних конфліктуючих у спільну справу, у процесі здійснення якого у опонентів з'являється спільне коло інтересів, що є стимулом для пізнання один одного, потенційні конфліктуючі набувають досвіду співпраці та практики спільного вирішення проблем [55, с. 111].

Правило доброзичливості, передбачає вираження молодим подружжям жалю, співпереживання і готовності відгукнутися і надати практичну підтримку, що у кризових ситуаціях набуває особливого значення [75, с. 358].

Правило збереження репутації партнера, передбачає висловлення належної поваги до особи, визнання її гідності, авторитету у разі негативного розвитку подій.

Правило взаємного доповнення, передбачає спрямованість, а як і підтримку і сприяння розвитку здібностей партнера якими володіє інший партнер [74].

Правило недопущення дискримінації людей, що передбачає уникнення переваги одного з подружжя над іншим, вимагає уникнення підкреслення відмінностей, що дозволяє уникнути почуття образи у молодого подружжя [71, с. 120].

Правило психологічного піднесення, передбачає, що почуття і настрої піддаються регулюванню і потребують підтримки і насичення.

Структура занять: Кожне заняття складається з:

1. Організація заняття, вітання, обговорення теми, цілі заняття;
2. Вправи (у практично орієнтованому блоці);
3. Основний зміст заняття;
4. Рефлексія, підбиття підсумків.

Таблиця 3.4.

Тематичне планування роботи

№	Тема	Форма поведінки	Мета	Структура	Години
1	Тренінг профілактики конфліктів у молодій сім'ї	Ознайомча бесіда	Ознайомити з цілями, завданнями програми, правилами та	1. Привітання; 2. Основна частина; 3. Обговорення правил та	1

			принципами взаємодії в групі	принципів взаємодії учасників у групі; 4.Прощання;	
2	Значення гендерного аспекту розвитку психіки людини в	Мінілекція	Формувати уявлення про різниці особливостей функціонування чоловічої та жіночої психіки, як особливості впливу на сприйняття вчинків партнера	1. Привітання; 2. Основна частина; 3.Обговорення відмінностей чоловічої та жіночої психіки; 4. Рефлексія; 5. Прощання;	1
3	Конфлікти у молодій сім'ї	Мінілекція з елементами дискусії	Формувати базові уявлення про конфлікт	1. Привітання; 2.Основна частина; 3.Обговорення конфлікту, його особливостей протікання в молодій сім'ї; 4. Рефлексія; 5. Прощання;	1
4	Небезпечно-безпечно	Мінілекція з елементами дискусії	Формувати уявлення про техніки подолання конфліктної ситуації	1. Привітання; 2.Основна частина; 3.Обговорення техніки асертивної поведінки; 4. Рефлексія; 5. Прощання;	1
5	Тренінг	Тренінг	Ознайомити учасників групи з тренінгом, як формою роботи. Зняти психологічну напругу, мотивувати на	1. Привітання, постановка теми, мети, завдань; 2. Вправа "Чому і навіщо?"; 3. Вправа "Я добрий!"; 4. Обговорення	2

			подальшу роботу	результатів та вражень;	
	Я - член своєї сім'ї	Тренінг	Формувати уявлення про рольові очікування дружини та її потреби у шлюбі		
6	Як я можу зробити тебе щасливішим?	Тренінг	Формувати здатність до усвідомлення власних помилок у спілкуванні з чоловіком, що спричинили за собою деструктивний конфлікт.	1. Привітання постановка теми, цілі, задач; 2. Вправа "Мозковий штурм" 3. Вправа "Робота над помилками"	2
	Сімейні ролі	Практикум з елементами тренінгу	Формувати усвідомлення та прийняття свого рольового становища у сім'ї	4. Постановка теми, цілі, завдань; 5. Вправа "Шлюбний договір" 6. Рефлексія 7. Прощання	
7	Чоловік, дружина	Тренінг	Формувати усвідомлення стереотипів сімейної поведінки	1. Привітання, постановка теми, мети, завдань; 2. Вправа "Що нового" 3. Вправа "Стереотипи сімейної поведінки" 4. Вправа "Продовжи фразу" 5. Вправа "Нав'язані моделі сімейної поведінки" 6. Рефлексія 7. Прощання	2

8	Ми посварилися	Тренінг	Підвищити компетентність у вирішенні сімейних конфліктів	1. Привітання, постановка теми, мети, завдань; 2. Вправа "Девізи"; 3. Вправа "Управління конфліктом"; 4. Обговорення результати роботи; 5. Вправа "Я хочу тобі сказати, що..."; 6. Обговорення результати роботи; 7. Рефлексія; 8.Прощання;	2
9	Я чую тебе	Тренінг	Удосконалювати навик взаєморозуміння в міжособистісному спілкуванні молодого подружжя	1. Привітання, постановка теми, мети, завдань; 2.Вправа "Прізвисько"; 3. Вправа "Чи правильно я почув?"; 4. Обговорення результатів роботи; 5. Вправа " Чого я уникаю"; 6. Обговорення; 7. Рефлексія; 8. Прощання;	2
10	Погода в будинку	Тренінг	Розкрити приховані особистісні якості молодого подружжя. Формувати усвідомлення важливості певних рис характеру для	1. Привітання, постановка теми. Мети і завдань; 2. Вправа "Броунівський рух"; 3. Вправа "Пограємо у психолога";	2

			створення сприятливої атмосфери у сім'ї	4. Обговорення результатів роботи; 5. Вправа "Лист дружині"; 6. Вправа "Ідеальний чоловік, ідеальна дружина"; Обговорення результатів роботи; 7. Рефлексія; 8. Прощання;	
11	Гросмейстер конфлікту	Тренінг	Формувати ціннісне відношення до саморегуляції поведінки та емоційного стану в запобігання сімейного конфлікту	1. Привітання, постановка теми, мети, завдань; 2. Вправа "Сіамські близнюки"; 3. Вправа "Список рекомендацій"; 4. Обговорення результатів роботи; 5. Вправа "Нагородження"; 6. Обговорення результатів роботи; 7. Рефлексія; 8. Підбиття підсумків тренінгу; 9. Прощання;	2

Таким чином, нами розроблена програма для запобігання конфліктам у молодій сім'ї, спрямована на формування у молодого подружжя навичок саморегуляції поведінки, ефективної взаємодії у конфліктній ситуації, а також базових знань про природу виникнення та особливості перебігу конфлікту у молодій сім'ї.

Висновки до третього розділу

Для емпіричного дослідження використовувався Тест СОМО, методика С.В. Духновського. Ця методика дозволяє виявити такі показники, як відчуженість, напруженість, конфліктність та агресія. В ході дослідження виявилось, що рівні показників у різних респондентів приблизно однакові.

Виявився високий показник таких характеристик як: відчуженість, конфлікт, агресія, що перебуває у зворотному зв'язку зі ступенем задоволеності шлюбом у молодих сім'ях. Такий зв'язок є негативним, тобто, що вище показники дисгармонії, тим менш задоволене подружжя відносинами у ньому. Саме емоції, як позитивні, і негативні дають сім'ям та подружжю відчуття взаємоважливості.

Ми виділили наступні рекомендації для молодого подружжя, спрямовані на запобігання конфліктам: вміння спілкуватися один з одним, виділення часу наодинці, вивчення свого партнера, задоволення його потреб, усвідомлення критичних точок в сім'ї, демонстрація любові до партнера. Також розробили корекційну програму, яка допоможе в розв'язанні та запобіганні конфліктним ситуаціям в сім'ї.

ВИСНОВКИ

Таким чином, можна підвести підсумки роботи:

1. Конфлікт – це різке загострення зіткнень (суперечностей) двох і більше людей під час вирішення певної проблеми, яка правило ділової чи особистої, значимої для сторін конфлікту. Конфлікт - це соціальне явище, закладене природою життя.

У сімейному житті конфліктів не уникнути, і тому він має розглядатися як природний процес, що відбувається у людському житті. Не варто його побоюватися, він не завжди веде до руйнування, і це цілком природне явище людської взаємодії.

Конфлікти бувають різних видів:

- Відкритий (сварки, скандали, бійки тощо).
- Прихований (внутрішнє невдоволення), але його вплив на подружні відносини не менш відчутний, ніж відкритого.

2. Молода сім'я - це подружня пара, з дітьми або без них, перший шлюб, тривалість цієї сім'ї до 5 років, вік подружжя не старше 30 років. В останні роки кількість таких сімей зростає, а переважаючий вік подружжя 21-24 роки.

Конфлікт, найчастіше, породжується не однією, а цілою низкою причин, серед яких можна виділити основні причини сімейних конфліктів, що виникають:

- через помилки в розподілі сімейного бюджету, що призводить до розбіжностей;
- через незадоволену потребу в цінності та важливості свого "Я", зазіхання на гідність іншого;
- через різні потреби у відпочинку та дозвіллі;
- через незадоволену потребу одного або обох з подружжя у позитивних емоціях;
- сексуальна незадоволеність одного або обох з подружжя;
- на підставі пристрасті одного з подружжя до алкоголю, наркотиків, азартних ігор;
- через незадоволення потреб подружжя в їжі, одязі, благоустрою житла, а також цінності особистих потреб одного з подружжя.

3. Під вирішенням конфлікту розуміється процес пошуку розв'язання проблеми, яке влаштувало б усіх учасників конфлікту. Існують два види вирішення конфлікту:

- Повне вирішення конфлікту;
- Неповне вирішення конфлікту.

Повне вирішення конфлікту відбувається у разі, якщо усунуто:

- всі причини конфліктної ситуації;
- об'єкт конфлікту.

У разі неповного вирішення конфлікту – усуваються не всі причини його появи. Неповне вирішення конфлікту – це стадія шляху до повного вирішення конфліктної ситуації.

4. Молода сім'я має особливу цінність з погляду перспектив розвитку сім'ї, тому що є результатом соціально-економічних та демографічних змін нашого суспільства. У зв'язку з цим молода сім'я потребує підтримки з боку держави та суспільства, для збільшення можливостей у реалізації репродуктивних та соціальних потреб, необхідних суспільству. Крім того, потрібно працювати над підвищенням самостійності молодих сімей у вирішенні їхніх проблем та над рівнем моральної свідомості молодих людей, адже це є важливою умовою готовності до створення молодої сім'ї. Щоб уникнути протиріч між партнерами, також важливою умовою є наявність базових знань про сімейне життя, які мають бути закладені батьками, вчителями, державою. Українська економіка зазнала серйозних втрат у період пандемії.

5. Молоді сім'ї як один із найбільш незахищених, неукріплених верств населення найбільше постраждали від наслідків пандемії. Основними проблемами після виходу з карантину для молодих сімей стали:

По-перше, проблема втрати місця роботи та складності з працевлаштуванням.

По-друге, проблема виплат заборгованостей перед банками та іншими особами (іпотека, споживчий кредит, термінові позики тощо).

По-третє, проблема забезпечення молодих сімей з дітьми.

6. В умовах пандемії коронавірусу актуальні та доцільні форми допомоги та підтримки молодій сім'ї: субсидії для тих, хто втратив роботу; кредитування на

пільгових умовах, зокрема – на оплату освіти; безкоштовне юридичне, психологічне консультування та нормативна підтримка молодих людей, які опинилися у складних життєвих умовах через пандемію (академічні відпустки для студентів, допомогу молодим сім'ям, захист прав молодих фахівців).

7. Більшість молодих сімей зіткнулися з проблемами під час пандемії коронавірусу: не стабільні виплати заробітної плати, або зовсім її відсутність, звільнення одного з подружжя, зниження доходів, громадська паніка та страх вірусу, сильна слабкість та стомлюваність. Все це негативно вплинуло на благополуччя сімей, а державна підтримка виявилася недостатньою.

8. Якщо говорити про фінансову допомогу, що надається в період пандемії коронавірусу, то вона виявилася незадовільною для молодих сімей, які її потребують. У рамках розвитку інституту молоді сім'ї необхідно збільшувати кількість установ. До таких відносяться: дошкільні заклади, школи, заклади охорони здоров'я, а також центри соціального обслуговування, центри для дозвілля, молоді. Крім того, необхідно зайнятися активним розвитком клубів молодих сімей та їхньою взаємодією з громадськими організаціями.

9. Сім'ї, які мають досвід спільного життя та зберегли роботу, пережили пандемію коронавірусу благополучно. Однак велика кількість сімей зіткнулася з проблемами: нестабільні виплати заробітної плати або їх відсутність, звільнення, зниження доходів, емоційна напруженість у самоізоляції, проблеми організації віддаленого навчання дітей та роботи батьків, проблеми зі здоров'ям, стомлюваність, заборона відвідування пологових будинків.

10. Відповідно до проведеного емпіричного дослідження:

1. Третя частина опитаних пар має незадоволеність шлюбом або радше незадоволеність, ніж задоволеність.

2. Половина пар мають присутність дисгармонії у відносинах: відсутність єдності та солідарності один з одним, зниження позитивних емоційних зв'язків, переважання таких почуттів, як ворожість, гнів, почуття провини, каяття, ревності, сором, обурення щодо минувших почуттів.

3. Провівши кореляційний аналіз між ступенем задоволеності шлюбом та показниками дисгармонії, ми виявили, що вони негативно пов'язані між собою. Таким чином, дисгармонія у відносинах молодого подружжя справді може бути причиною невдоволення шлюбом і призводити до конфліктів у сім'ї.

4. За значущими показниками методики СОМО можемо дійти невтішного висновку, що на першому місці перебуває індикатор агресія (30 %), на другому місці відчуженість (15 %), третє місце розділили між собою напруженість і конфліктність (5%)

Емпіричне дослідження та отримані результати дозволили розробити рекомендації для молодого подружжя, спрямовані на запобігання конфліктам та ефективній поведінці у конфліктних ситуаціях, що є практичною значимістю даної роботи.

Також нами була розроблена корекційна програма, спрямована на формування у молодого подружжя навичок саморегуляції поведінки, ефективної взаємодії у конфліктній ситуації, а також базових знань про природу виникнення та особливості перебігу конфлікту у молодій сім'ї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєнко Т.Ф. Концептуалізація соціально-педагогічних основ сучасного сімейного виховання : автореф. дис. ... д-ра. пед. наук [спец.] 13.00.05 «Соціальна педагогіка», 13.00.07 «Теорія і методика виховання»/ Алексєєнко Тетяна Федорівна; Інститут проблем виховання Національної академії педагогічних наук України. – Дата захисту 24.01.2017. Київ, 2017. 46 с.
2. Алексєєнко, Т. Ф. Сімейне виховання : концептуалізація ідей теорії і практики. (Монографія). Київ-Умань : ФОП Жовтий О. О. 2016. 503 с.
3. Бєвз, Г. М. Прийомна сім'я : соціально-психологічні виміри : (Монографія). Київ : Видавничий Дім «Слово». 2010. С. 46-51
4. Білоусова З.И., Коваль В.В. Осторожно: семейный конфликт / метод рекоменд. Для учителей, родителей, соц. работников, психологов. Запорожье, 2013. 114с.
5. Бойченко, І. С. Сімейні цінності української молоді. Інформаційний матеріал. 2019. URL: <https://dismp.gov.ua/simejni-tsinnosti-ukrainskoimolodi-informatsijni-materialy/> (дата звернення 28.11.2021)
6. Бондарчук О. І. Психологія сім'ї: курс лекцій. Київ, МАУП. 2011. 186 с.
7. Будинайте. Г. Л. Основные принципы психотерапевтической работы с супружеской парой в ситуации развода. Системная психотерапия супружеских пар. Когито-Центр. Москва, 2012. 342 с.
8. Буленко Т. В. Соціально-психологічні основи функціонування сучасної молоді сім'ї / Т. В. Буленко // Науковий вісник ВДУ ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2015. – № 9.- С.22-26.
9. Васильченко О. М. Сучасні підходи до дослідження сім'ї у психології. Правничий вісник Університету "КРОК". 2016. Вип. 24. С. 221–228.
10. Васищев В. С. Психологія подружніх взаємин: теоретико-методологічні підходи до дослідження. Вісник Національного університету оборони України. 5 (24). 2011. С. 93-98.

11. Вахняк Н. В. Понятійно-термінологічний апарат сутності молодого сім'ї. Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія «Педагогіка і психологія», (Ч. 3). 2014. 45, 38–45.
12. Вахняк, Н. В. Молода сім'я в сучасному українському суспільстві. Тенденції розвитку вищої освіти в Україні: європейський вектор: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Ялта, 20-21 березня 2014 р. Ч. 2. 2014. с. 77–84.
13. Вахняк, Н. В. Мотиваційно-ціннісний критерій формування культури батьківства у молодих сімей. Наукове періодичне видання Київський науково-педагогічний вісник. Київ, 7 (07). 2016. 16–20
14. Виховання національно-свідомого, патріотично зорієнтованого молодого покоління, створення умов для його розвитку як чинник забезпечення національних інтересів України: аналітико-інформаційні матеріали. Київ, Державний ін-т проблем сім'ї та молоді. 2013. с. 76 – 80.
15. Волошок О. В. Соціально-психологічні чинники задоволеності шлюбом осіб періоду ранньої дорослості. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки. Випуск 3. 2019. С. 122-128.
16. Ворник М. Аналіз проблеми “асоціальної сім'ї” у психолого-педагогічній літературі. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Mir_2011_7_36
17. Годлевська А. І., Шпалерчук Н. В. Проблеми багатодітних сімей в Україні, окремі аспекти соціально-педагогічної роботи з ними. – К.: 2015. – С. 33–35
18. Головаха Є. Про соціальні наслідки пандемії // КП в Україні. 2020. 24 квіт. 298 с.
19. Головченко А. Роль сімейної медіації в ефективності вирішення сімейних спорів. URL <http://rtp.com.ua> (дата звернення 3.12.2021).

20. Гордієнко Н. В. Сучасна українська дистантна сім'я як об'єкт соціально-педагогічної роботи. Науковий вісник Чернівецького Університету. Педагогіка та психологія. 2015. Вип. 263 С.57–61.
21. Гришина Н.В. Психология конфликта. Санкт Петербург: Питер, 2005. Дуткевич Т.В. Конфліктологія з основами психології управління: Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 456 с.
22. Гуменюк Л. Й. Соціальна конфліктологія: підручник. Львів: Львів.держ.ун.внутр. справ, 2015. 564 с.
23. Давидюк Н.О. Образ „Я” як регулятор подружніх взаємин: Дис. ...канд. психол. наук: 19.00.07 / Давидюк Наталія Олександрівна. – К., 2006 – 210с.
24. Давыдова, О. М. (2016). Особенности семейных ценностей современных студентов. Молодой ученый. № 16 (120). 312–316. [URL] : <https://moluch.ru/archive/120/33208/>
25. Демидова Т.А. Особливості формування уявлень про майбутню сім'ю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07. Київ : Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, 2003. 24 с.
26. Джей М. Важные годы. Почему не стоит откладывать жизнь на потом / пер. с англ. Н. Яцюк. Москва : Манн, Иванов и Фербер, 2018. 320 с.
27. Джелалі В. О. Психологія вирішення конфліктів. Харків-Київ, 2016. 320 с.
28. Дідук І. А. Сім'я як чинник політичної ідентифікації особистості. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. За ред. Максименка С. Д. К., 2001. Т. III, ч. 4. С. 60–64.
29. Дурманенко Є. А. Конфлікти в педагогічному процесі: монографія. Луцьк: РВВ Вежа Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. С.6-79.
30. Дуткевич Т. В. Конфліктологія з основами психології управління : Навчальний посібник. Київ, 2005. 456 с.
31. Здрок О.Н. Семейная медиация: мировой опыт и перспективы развития в Республике Беларусь/ О.Н. Здрок// Право в современном белорусском обществе: Сб.

науч. центр законодательства и правовых исслед. Респ. Беларусь редкол. 2015. С. 316 – 323

32. Іващенко А. С. Психологічні чинники міжособистісних стосунків у молодих подружніх парах. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2012. № 5. С. 1-12.

33. Карасевич А.П. Формування готовності студентської молоді до створення сім'ї : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00. 07. Київ : Інститут проблем виховання Академії педагогічних наук України, 2009. 21 с.

34. Конфліктологія : підручник / за ред. Г. В. Гребенькова. Магнолія. Львів, 2011. 229 с.

35. Корж І. А., Романова Н. Ф. Сім'я як об'єкт соціальної роботи. Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – К.: 2015. – С. 97.

36. Корнюх А. О. «Задоволеність подружнім життям» та його сутнісні характеристики. Збірник наукових праць. Психологічні науки. Том 2. Випуск 9. С. 135-139.

37. Косарева О.І. Педагогічні умови формування гармонійних взаємин батьків з дітьми старшого дошкільного віку: автореф. дис. ... канд. пед. наук [спец.] 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» / Косарева Оксана Іванівна; Інститут проблем виховання Національної академії педагогічних наук України. – Дата захисту 31.10.2006. – Київ, 2006. – 15 с.

38. Костів В. Соціально-педагогічна робота з сім'єю. Виховний потенціал родини // Проблемне поле соціальної педагогіки. 2007. № 3. С. 54.

39. Котельникова Ю. С. Удовлетворенность брачно-семейными отношениями в молодых семьях. Психология. Историко-критические обзоры и современные исследования. 2017. Том 6. № 2. С. 181-190.

40. Котлова Л. О. Проблема конфліктності в молодій сім'ї в період первинної адаптації / Л. О. Котлова // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. 2014. Вип. 41. - с. 391-396.

41. Котлова Л. О. Проблема конфліктності в молодій сім'ї в період первинної адаптації. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія. 2014. Вип. 41. С. 391-396.
42. Котлова Л. О., Саух І. Д. Психологічні чинники задоволеності шлюбом на різних етапах подружнього життя. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні 73 науки». 2019. Випуск 1. С. 223–228.
43. Котлова Л.О. Сімейні труднощі на різних етапах життєвого циклу сім'ї. Publishing Center of the European Association of pedagogues and psychologists «Science», Prague. 2014. Vol. 2. P. 176-182.
44. Кочарян Г.С., Кочарян А.С. Психотерапія сексуальних розладів та подружніх конфліктів. Київ. 2018. с. 165.
45. Кравець В. П. Психологія сімейного життя : навч. пос. Част. II. – Тернопіль, 1995. 696 с.
46. Кравець В.П. Теорія і практика дошлюбної підготовки молоді. Київ : Київська правда, 2017. 688 с.
47. Кравченко А. В. Виникнення і попередження конфліктів у молодого подружжя / А. В. Кравченко, Н. Т. Тверезовська // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Педагогіка, психологія, філософія. 2015. Вип. 220. – с. 253-258.
48. Кравченко А. В., Тверезовська Н. Т. Виникнення і попередження конфліктів у молодого подружжя. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Педагогіка, психологія, філософія. 2015. Вип. 220. С. 253-258.
49. Кругла Т. О. Сімейний конфлікт: причини виникнення, попередження, врегулювання. Медсестринство. 2017. № 4. С.71-73
50. Куб'як Н. І. Запобігання педагогічної занедбаності дітей з дистантних сімей: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Київ, 2010. 20 с.
51. Курляк І. Деякі аспекти виникнення сімейних конфліктів. Педагогіка і психологія професійної освіти. 2009. № 3. С. 145-154.

52. Леванова І.Л. Психологічні особливості сімейних стосунків сексуально дезадаптованих подружніх пар: Дис... канд. психол. наук: 19.00.01 / Леванова Ірина Леонідівна. – Х., 2006. – 192 с.
53. Лисенко Л. М. Психологічні чинники задоволеності стосунками в подружніх парах. Теорія і практика сучасної психології. 2018, № 5. С. 73-77.
54. Ложкін Г.В., Повякнль Н.І. Практична психологія конфлікту / Навчальний посібник 2-ге видання, стереотипне. Київ: МАУП, 2002. 255 с.
55. Лукашевич М. П., Семігіна Т. В. Соціальна робота : підручник. Київ, 2009. 367 с.
56. Лукашевич М.П. Соціологія сім'ї: теорія і практика : навч. посібник. - К.: ІПК ДСЗУ, 2012. – 186 с
57. Льовкіна О.Г. Історичні трансформації філософії діяльності: від трансценденталізму до праксеології: монографія / О.Г. Льовкіна; Нац. унт держ. податкової служби України. – Ірпінь: Нац. ун-т ДПС України, 2018. 270 с.
58. Ляльчук Г. Д. Соціально-психологічні чинники деструкції родинних зв'язків у сім'ях трудових мігрантів: автореф. дис. ... канд. псих. наук: 19.00.05. Київ, 2015. 22 с.
59. Ляльчук Г. Д. Соціально-психологічні чинники деструкції родинних зв'язків у сім'ях трудових мігрантів: автореф. дис. ... канд. псих. наук: 19.00.05. Київ, 2015. 22 с.
60. Михальнюк О. Договір подружжя про надання утримання. [Електронний ресурс]. URL: http://nbuv.ua.>j-pdf>unukr_2015_2_5 (дата звернення 14.11.2021).
61. Мушкевич М. І. Психологічні особливості впливу батьківської сім'ї на молоде подружжя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07. Рівне, 2002. 20 с.
62. Мягер В. К., Мішина Т. М. Сімейна психотерапія: керівництво з психотерапії. Л. : Медицина, 2010. С. 119.
63. Оксамитна С. Динаміка сімейного стану та складу сім'ї. Українське суспільство 1994–2004. Моніторинг соціальних змін / за ред. В. Ворони, М. Шульги. Київ : Інститут соціології НАН України, 2004. - С. 73– 80.

64. Онищенко Г.І. Рольова взаємодія в молодій сім'ї. Проблеми загальної та педагогічної психології : збірник наукових праць / Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України, за ред. Максименка С.Д. том 5, частина 7. Київ : 2003. 191-197 с.
65. Орлянський В. С. Конфліктологія : навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2007. 160 с.
66. Павлюк М. М. Архипенко Н. Особливості подружніх конфліктів та їх наслідки. Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Київ, 2018. Т. XI, вип. 18. С. 209–226.
67. Пірен М. І. Конфліктологія: підручник. К.: МАУП, 2007. С. 99-100.
68. Попович Т. О. Гендерний аспект вибору молодими людьми стратегій вирішення сімейних конфліктів. Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ, 2012. Т. 8. Психологічна теорія і технологія навчання. Вип. 8. С. 99-115.
69. Приходько Ю. О., Юрченко В. І. Психологічний словник-довідник: навч. посіб., 4- те вид., випр. і доп. К. Каравела, 2020. 419 с.
70. Психологія вирішення конфліктів: Навч. посібник для студентів вищих навч. закладів / В.О. Джелалі. – Х. – К., 2014. – 320 с.
71. Психологія конфліктів : навч. посіб. / Н. В. Партико. – Львів : Львівська політехніка, 2019. – 132 с. – ISBN 966-941-369-7.
72. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста / пер. с англ. Н. Мальгиной и др. Санкт-Петербург : Питер, 2000. 624 с.
73. Римаренко І. В. Зміна шлюбно-сімейних відносин в Україні. Науковий огляд. 2019. Т. 6. - № 59. С. 28–44.
74. Рівні права та рівні можливості чоловіків та жінок : веб-сайт. URL: <http://gutszn.kr-admin.gov.ua/rivnist/gender1.pdf> (дата звернення: 05.12.2021).
75. Руденок А. І. Теоретичні аспекти проблеми запобігання та подолання сімейних конфліктів. Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ, 2011. Т. XIII, ч. 3. С. 358-364.

76. Семьонкіна І. А. Подружня дезадаптація при порушенні функцій сім'ї та її психологічна корекція: Автореф. дис... канд. психолог. наук. К., 2001. 16 с.
77. Сердюк Л.З. Динаміка особистісних рис у перші роки подружнього життя: Дис. ...канд. псих. наук: 19.00.01 / Сердюк Людмила Захарівна. – К. 2000. – 169 с.
78. Сингаївська І. В., Ткач В. В., Ткач Р. М. Методи юнгіанського аналізу в розв'язанні внутрішнього конфлікту особистості (на прикладі роботи з пошуком сенсу життя). Правничий вісник Університету «КРОК». 2016. Вип. 24. С. 229–234.
79. Сімейні конфлікти : веб-сайт. URL : <https://studfile.net/preview/1862459/page:5/> (дата доступу 07.12.2021).
80. Скібіцька Л. І. Конфліктологія : навчальний посібник. Київ, 2007. 384 с.
81. Соціологія кохання: як українці одружуються і чому розлучаються. Режим звернення: URL: <https://ukr.segodnya.ua/ukraine/sociologiyalyubvi-kak-ukraincy-zaklyuchayut-braki-i-rochemu-razvodyatsya1113755.html> (дата звернення: 07.12.2021).
82. Теоретико-історичні основи психології сім'ї / Посвістак О. А. Хмельницький : ХНУ, 2017. 402 с.
83. Теоретико-історичні основи психології сім'ї. Хмельницький : ХНУ, 2017. – 402 с.
84. Терещенко М.В. Дошлюбні уявлення про сімейне життя як чинник подружнього взаєморозуміння. Вісник психології і педагогіки : зб. наук. праць. Київ, 2013. Вип. 13. №6. С. 106–114.
85. Титаренко Т.М. Психологія життєвої кризи /Відп. Ред. Т.М. Титаренко. Київ: Знання, 2015. С. 86.
86. Тихомирова В.В. Социальное самочувствие и ценностные ориентации молодой семьи // Социологические исследования. 2010, № 2. С. 27.
87. Тищенко О. О. «Використання процедури медіації у вирішенні сімейних конфліктів». Магістерська дисертація за спеціальністю 054 Соціологія. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», кафедра соціології. Київ, 2018. 93 с.

88. Токарева Н. М., Саєнко Н. О. Роль сім'ї у корекційно-реабілітаційному супроводі хворих на шизофренію. Актуальні проблеми психології в закладах освіти : зб. наук. праць / за ред. Н. М. Токаревої [відп. ред.] та ін. Кривий Ріг : ТОВ ВНП «Інтерсервіс», 2016. Вип. 6. С. 310–316.
89. Трубавіна І. М. Консультування сім'ї. Науково-методичні матеріали Київ: ДЦССМ, 2006. 168 с.
90. Турбан В. В. Сімейний конфлікт як предмет дослідження у практичній психології / В. В. Турбан // Актуальні проблеми психології. 2016. Т. 10, Вип. 28. С. 444-453.
91. Туриніна О. Л. Діагностика та психологічні шляхи розв'язання конфліктів у молодих подружніх парах. 2018. 203 с. URL: http://medpsychology.pp.ua/rozvyazannya_konfliktiv (дата звернення: 06.12.2021)
92. Федоренко Р.П. Психологические особенности протекания семейного кризиса у молодых супругов: Дис...канд. псих. наук: 19.00.07 / Федоренко Раиса Петровна. – Луцк. 2019. – 156 с.
93. Федоренко Р.П. Психологія сім'ї : навч. посіб. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. 364 с.
94. Франчук Ю. В. Особливості соціально-психологічної адаптації молодих сімей офіцерів прикордонників: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.09. Хмельницький, 2012. 203 с.
95. Фурман А. В., Надвичина Т. Л. Основи гендерної рівності: навч. посібн. – Тернопіль: Економічна думка, 2016. – 168 с.
96. Хасан Б. Н. Конструктивная психология конфликта - М. : Издательство Юрайт, 2018. - 204 с.
97. Целуйко В. М. Супружеская перестрелка с УЛЕТальным исходом: Как спасти отношения и стоит ли это делать. Из-во: ВолгГПИ, - 2011. 115 с.
98. Цимбалюк І.М. Психологічне консультування та корекція: Навч. посібник. Рівне: ЦНТІ, 2014. 65 с.

99. Цодікова О. А., Гарбар К. Б., Бринцова С. С. Вплив сімейних факторів на становлення особистості підлітка. Topical issues of the development of modern science (June 4-6, 2020) Publishing House “ACCENT”, Sofia, Bulgaria. 2020. 827 p.
100. Цюрупа М. В. Основи конфліктології та теорії переговорів : навч. посібник. Кондор, Київ, 2004. 172 с.
101. Шевчишена О.В. Психологічні чинники виникнення та профілактика конфліктів у молодій сім'ї: Дис... канд. психол. наук: 19.00.01 / Шевчишена Оксана Володимирівна. – Київ, 2009. – 289 с.
102. Эйдемиллер Э. Г. Методы семейной диагностики и психотерапии. Москва, Фолиум, 2003. 448 с.
103. Язвинская Е.С. Влияние уровней притязаний супругов на семейные отношения: : Дис...канд. псих. наук: 19.00.07 / Язвинская Елена Станиславовна. – О., 2000 – 172с.
104. Duan L., Zhu G. Psychological interventions for people affected by the COVID-19 epidemic (2020) DOI: [https://doi.org/10.1016/S2215-0366\(20\)30073-0](https://doi.org/10.1016/S2215-0366(20)30073-0) (дата звернення: 02.12.2021)
105. Habib K., Soliman T. Cartoons' Effect in Changing Children Mental Response and Behavior. Open Journal of Social Sciences. 3 (2015). P. 248-264. – URL : <http://dx.doi.org/10.4236/jss.2015.39033> (дата звернення: 02.12.2021)
106. Haletska I., Klimanska M., Perun M. Covid-19, lockdown and family life in a new reality doi: <https://doi.org/10.31108/1.2020.6.9.4> (дата звернення: 01.12.2021)
107. Kposowa A. Marital status and suicide in the National Longitudinal Mortality Study. The Journal of Epidemiology and Community Health, 2000, № 54. p. 32
108. Voronina, T. N., Lukyanov, A. S. Psihologiya supruzheskoy izme-nyi: Prichinyi, gotovnost, gendernyie razlichiya [Psychology of adultery: causes, preparedness, gender differences]. Sovremennyye problemyi nauki i obrazovaniya – Modern problems of science and education. 2015. P. 34
109. <https://psyttests.org/family/somo-run.html> (дата звернення: 04.12.2021)
110. <https://subject.com.ua/psychology/family/8.html> (дата звернення: 04.12.2021)

ДОДАТКИ

Додаток А

Підрахунок рангової кореляції між показниками відчуженості та напруженості

Було виконано:

- 1) Ранжування значень А та В. Їх ранги занесені до колонок «Ранг А» та "Ранг В";
- 2) Здійснено підрахунок різниці між рангами А та В (колонка *d*);
- 3) Зведення кожної різниці *d* у квадрат (колонка *d*²);
- 4) Підраховано суму квадратів;
- 5) Здійснено розрахунок коефіцієнта рангової кореляції r_s за формулою:

$$r_s = 1 - 6 \frac{\sum d^2}{N(N^2-1)}$$

- б) Визначено критичні значення.

№	Значення А	Ранг А	Значення В	Ранг В	d (Ранг А ранг В)	d ²
1	3	5.5	4	5	0.5	0.25
2	2	2	5	9.5	-7.5	56.25
3	5	15.5	4	5	10.5	110.25
4	1	1	3	1.5	-0.5	0.25
5	3	5.5	4	5	0.5	0.25
6	8	21	4	5	16	256
7	3	5.5	7	18.5	-13	169
8	4	11	6	14	-3	9
9	5	15.5	8	23	-7.5	56.25
10	4	11	7	18.5	-7.5	56.25
11	8	21	4	5	16	259
12	5	15.5	7	18.5	-3	9
13	5	15.5	7	18.5	-3	9
14	3	5.5	6	14	-8.5	72.25
15	8	21	3	1.5	19.5	380.25
16	4	11	6	14	-3	9
17	5	5.5	5	9.5	-4	16
18	5	5.5	5	9.5	-4	16
19	4	11	6	14	-3	9
20	4	11	5	9.5	1.5	2.25
21	8	21	8	23	-2	4
22	9	27.5	6	14	13.5	182.25
23	9	27.5	8	28	4.5	20.25
24	9	27.5	0	28	-0.5	0.25
25	9	27.5	9	28	-0.5	0.25
26	9	27.5	8	23	4.5	20.25
27	9	27.5	9	28	-0.5	0.25
28	8	21	8	23	-2	4
29	8	21	9	28	-7	49
30	8	21	9	28	-7	49
Суми		465		465	0	1822

Результат: $r_s = 0.595$

Критичне значення для N=30

30	p	
	0.05	0.01
30	0.36	0.47

Відповідь: H_0 відкидається. Кореляція між А та В статистично значуща.

Розрахунок кореляції Спірмена за тестом задоволеності

Було виконано:

- 1) Ранжування значень А та В. Їх ранги занесені до колонок «Ранг А» та «Ранг В»;
- 2) Здійснено підрахунок різниці між рангами А та В (колонка d);
- 3) Зведення кожної різниці d у квадрат (колонка d²);
- 4) Підраховано суму квадратів;
- 5) Здійснено розрахунок коефіцієнта рангової кореляції r_s за формулою:

$$r_s = 1 - 6 \frac{\sum d^2}{N(N^2 - 1)}$$

б) Визначено критичні значення.

№	Значення А	Ранг А	Значення В	Ранг В	d (Ранг А ранг В)	d ²
1	24	29	30	15	4	16
2	14	2	28	13	-11	121
3	21	11.5	32	19.5	-8	64
4	13	1	35	24	-23	529
5	20	8	43	28.5	-20.5	420.25
6	25	22	24	22.5	-0.5	-0.25
7	25	22	21	8	14	196
8	21	11.5	34	22.5	-11	121
9	21	11.5	26	12	-0.5	0.25
10	21	11.5	37	26	-14.5	210.25
11	24	19	38	27	-8	64
12	18	6.5	36	25	-18.5	342.25
13	23	16.5	32	19.5	-3	9
14	17	4.5	30	15	-10.5	110.25
15	18	6.5	30	15	-8.5	72.25
16	15	3	31	17	-14	196
17	17	4.5	32	19.5	-15	225
18	23	16.5	43	28.5	-12	144
19	21	11.5	45	30	-18.5	342.25
20	24	19	32	19.5	-0.5	0.25
21	28	27	18	3	24	576
22	21	11.5	19	6	5.5	30.25
23	28	27	24	9.5	17.5	306.25
24	26	24	25	11	13	169
25	25	22	18	3	19	361
26	22	15	17	1	14	196
27	27	25	19	6	19	361
28	31	29	18	3	26	676
29	28	27	19	6	21	441
30	32	30	24	9.5	20.5	420.5
Суми		465		465		6720